

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

ZEYERŮV VYŠEHRAD

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: prof. PhDr. Dalibor Tureček, DSc.

Autor práce: Helena Hulešová

Obor: Bohemistika

Ročník: 4.

2016

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované bibliografie.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponenta práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním výsledků své kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 23. dubna 2016

.....
Helena Hulešová

ANOTACE

Cílem této bakalářské práce je analýza básnického cyklu Vyšehrad od Julia Zeyera. Dílo je zařazeno do dobového kontextu, následuje přehled veškerých dosavadních vydání (z let 1880–2009), největší pozornost je věnována recepci. Na základě analýzy recenzí na první a druhé vydání Vyšehradu je stanovena schematická podoba prvotního recepčního horizontu. Dále práce zachycuje nejvýraznější proměny vnímání díla v monografiích, syntézách a jednotlivých studiích v průběhu 20. století a na samém počátku 21. století.

ANNOTATION

The aim of the Bachelor thesis is to analyse the cycle of poems in *Vyšehrad* by Julius Zeyer. The work is placed into the historical context and an overview of all the publications up to the present (from the period 1880–2009) follows. The reception of the work is being discussed in greater depth. An outline of the first receptive horizon is determined through the analysis of reviews on the first and the second editions of *Vyšehrad*. The thesis then deals with the most prominent changes in the perception of the work in monographs, syntheses, and individual studies that occurred during the 20th century and at the very beginning of the 21st century.

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu prof. PhDr. Daliboru Turečkovi, DSc., za cenné rady, vstřícnost a trpělivost, jež mi věnoval po celou dobu tvorby této práce. Velký dík patří též mojí rodině a kolegům, kteří mi poskytli potřebnou psychickou oporu.

Není vždycky vinen ten, kdo píše, ale mnohem častěji ten, kdo čte.

(Vilém Mrštík)

Diváka, nikoli život, umění doopravdy zrcadlí.

(Oscar Wilde)

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 VYŠEHRAD A JEHO AUTOR.....	11
2 DOBOVÁ RECEPCE VYŠEHRADU.....	16
2.1 Vydávání Vyšehradu (1880–2009).....	16
2.2 Ohlasy na první vydání (1880/82).....	17
2.2.1 Časopis Musea království Českého: Otokar Mokrý (1880).....	17
2.2.2 Česká včela: Bohuslav Čermák (1880).....	18
2.2.3 Květy: S. (1880).....	19
2.2.4 Lumír: Jaroslav Vrchlický (1880).....	20
2.2.5 Národní listy: Jan Neruda (1880).....	21
2.2.6 Osvěta: Ferdinand Schulz (1880).....	23
2.2.7 Ruch: anonym (1880).....	24
2.2.8 Světozor: anonym (1880).....	25
2.2.9 Lumír: Josef Jiří Kolár (1882).....	26
2.2.10 Shrnutí.....	27
2.2.10.1 Hodnocení estetických kvalit.....	27
2.2.10.2 Hodnocení mimoestetických kvalit.....	29
2.3 Ohlasy na druhé vydání (1886/88).....	30
2.3.1 Rozhledy literární: Leander Čech (1886).....	30
2.3.2 Hlídka literární: A. F. (1888).....	31
2.3.3 Shrnutí.....	33
3 VÝVOJ RECEPCE VYŠEHRADU.....	35
3.1 Nekrology a výročí.....	35
3.2 Monografie.....	36
3.2.1 František Václav Krejčí: Julius Zeyer: kritická studie (1901).....	36
3.2.2 Jan Voborník: Julius Zeyer (1907).....	37
3.2.3 Miloš Marten: Julius Zeyer (1910).....	38
3.2.4 Václav Zbrojný: Julius Zeyer: nástin života a díla (1921).....	39
3.2.5 Eva Jurčinová: Julius Zeyer, život českého básníka (1941).....	39
3.2.6 Václav Renč: Julius Zeyer: poznámky k jubileu (1941).....	39
3.2.7 Shrnutí.....	40
3.3 Studie.....	40

3.3.1 Vilém Mrštík: Julius Zeyer a česká „kritika“ (1901).....	40
3.3.2 Julius Fučík: Chůva (1947)	41
3.3.3 Julius Zeyer: Texty, sny, obrazy (1997).....	42
3.3.3.1 Miroslav Červenka: Lumírovec: sémantika verše v Zeyerově epice	42
3.3.3.2 Helena Lorenzová: Solární mýtus v díle Julia Zeyera	42
3.3.3.3 Tomáš Vlček: Výtvarné umění v životě a díle básníka vizí a snů	43
3.3.4 Julius Zeyer, lumírovský básník v duchovním dění Evropy (2009).....	43
3.3.4.1 Michal Fránek: Julius Zeyer v zrcadle dobové kritiky.....	43
3.3.4.2 Ester Nováková: Zeyerův <i>Vyšehrad</i>	44
3.3.4.3 Martin Tomášek: Mytická krajina Zeyerova <i>Vyšehradu</i>	45
3.4 Syntézy.....	46
3.5 Předmluvy a doslovy	47
3.5.1 Josef Šofferle Kvapil (1939)	47
3.5.2 Vladimíra Gebhartová (1981).....	48
3.5.3 Jaroslava Janáčková (1988).....	49
3.5.4 Tereza Riedlbauchová (2009).....	49
3.6 Tendence ve vývoji recepce	51
ZÁVĚR.....	54
BIBLIOGRAFIE	57
PŘÍLOHY	62

ÚVOD

V různých dějinných údobích zaujímal Julius Zeyer v české literatuře odlišnou pozici. Dostávalo se mu nerovnoměrné pozornosti jednak ze strany čtenářů, jednak ze strany literárních kritiků. Kdybychom měli sumarizovat veškerou „zeyerovskou“ literaturu, dobrali bychom se úctyhodného počtu. Zeyerovu poetiku, projevující se v básních, prózách i dramatech, můžeme označit za jedinečnou. Též spisovatelův život vzbudil zájem a vyvolal (ba troufáme si říci, stále ještě vyvolává) četné otázky.

Tato práce se soustředí na jediné Zeyerovo dílo – *Vyšehrad: Kruh epických básní*¹ (1880). Pokouší se určit jeho místo v české literární historii a také místo v rámci autorovy tvorby; předpokládá ovšem, že se obě pozice časem proměňovaly. Vycházíme ze synopticko-pulzačního charakteru literárního vývoje, přičemž přejímáme metody, jichž využívá ve svých pracích Dalibor Tureček,² vycházející z konceptu Petra Zajace. Hledáme vždy nové souvislosti a vztahy, ve kterých se dílo ocitá, a proměňuje tak svoji aktuální hodnotu. Základní pojmy přebíráme z recepční estetiky Hanse R. Jausse.³ Náš výzkum se rovněž zakládá na strukturalistickém pojetí literární historie Felixe Vodičky, na jehož teze odkazuje Tureček v publikaci *Hledání literárních dějin*.⁴ Analyzujeme dynamický vývoj recepce díla, způsob vnímání oficiální kritikou a později literárními historiky. Mapujeme proměny estetických i morálních soudů zaznamenaných v periodikách, dílčích studiích, monografiích a syntézách, k čemuž nám slouží vybraný vzorek dokumentů (nenárokuje si komplexní postižení dané problematiky, toliko poskytuje údaje, jež jsme shledali pro účely svého bádání dostatečně reprezentativní).

První kapitola slouží jako úvod, následovaný vlastním výzkumem. Představuje ve zkratce umělecké a generační zařazení Julia Zeyera, načrtává dobovou společenskou situaci i literární kontext, ve kterém *Vyšehrad* vznikl. Dotýkáme se zde okolností zrodu tvůrčího nápadu a též otázky inspiračních zdrojů. K oběmu nám autor poskytl několik vodítek ve své korespondenci a předmluvách.

¹ Dále jen *Vyšehrad*.

² Viz TUREČEK, Dalibor. Synopticko-pulzační model českého literárního romantična. In: TUREČEK, Dalibor et al. *České literární romantično: synopticko-pulzační model kulturního jevu*. Brno: Host, 2012, 92–142.

³ Viz JAUSSE, Hans Robert. Dějiny literatury jako výzva literární vědě. In: *Čtenář jako výzva: výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*. Brno: Host, 2001, 7–38.

⁴ Viz TUREČEK, Dalibor. Doptávání po metodě dějin literatury. In: PAPOUŠEK, Vladimír a Dalibor TUREČEK. *Hledání literárních dějin*. Praha: Paseka, 2005, 9–34.

Ve druhé kapitole podáváme přehled vydávání *Vyšehradu* od roku 1880 do roku 2009, řadíme sem vydání samostatná i v rámci sebraných spisů, taktéž vydání v souboru i knižní výběry určené pro školní četbu. Dále analyzujeme prvotní recepční vlnu⁵, jejíž rozsah jsme určili mezníky 1880–1888. Dané období zahrnuje recenze na první a druhé vydání díla. Za materiál nám slouží oficiální kritiky publikované v dobových periodikách. Výběr konkrétních statí podrobených analýze se zakládá na datech uvedených v *Lexikonu české literatury*.⁶

Třetí část práce se zaměřuje na recepci *Vyšehradu* v letech 1901–2009. Pojímá vybrané nekrology a vzpomínky (u příležitosti Zeyerova úmrtí, 1901, a desetiletého výročí smrti, 1911), monografie, studie, literárněhistorické syntézy, předmluvy a doslovy k dílu. Naznačujeme zde tendence ve vývoji hodnocení knihy v průběhu celého období, přičemž zachycujeme nejvýraznější proměny názorů kritiky, podmíněné změnami estetických norem.

Od původního záměru charakterizovat estetickou kategorii malebnosti a její funkci v textu *Vyšehradu* bylo upuštěno, neboť jsme v průběhu výzkumu došli k závěru, že by hlubší analýza daného prvku vyžadovala větší prostor, než jí může tato bakalářská práce poskytnout. Téma tak zůstává otevřeno pro případný další výzkum.

⁵ Termín je převzat z textu TUREČEK, Dalibor. Synopticko-pulzační model českého literárního romantična. In: TUREČEK, Dalibor et al. *České literární romantično: synopticko-pulzační model kulturního jevu*. Brno: Host, 2012, 92–142.

⁶ Viz MERHAUT, Luboš. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 4. S–Ž; Dodatky k LČL 1–3, A–Ř. Svazek II, U–Ž; Dodatky A–Ř*. Praha: Academia, 2008, 1721–1722.

1 VYŠEHRAD A JEHO AUTOR

Julius Zeyer vstoupil do české literatury v 70. letech 19. století,⁷ zprvu jako prozaik, příležitostný překladatel a kritik. Prvním básnickým počinem tehdy devětatřicetiletého spisovatele se stal *Vyšehrad* (1880), jehož vydání předcházelo uveřejnění básně *Ctirad* v *Lumíru* (1879); následovaly další básnické sbírky, prózy i dramata. Generačně bývá Zeyer řazen k tzv. „generaci Národního divadla“⁸ a ke generaci ruchovsko-lumírovské⁹. Zeyerova tvorba je označována za romantickou¹⁰, popř. novoromantickou¹¹, či parnasistní¹².

Zeyerovo postavení na poli literatury bylo vždy vnímáno jaksi výlučně – zdaleka ne vždy ovšem v kladném slova smyslu. Okruh jeho čtenářů nečítal, jak dokumentují dobové kritiky a posmrtná resumé, mnoho členů. Sám básník charakterizuje své příznivce takto: „Jsou to nejspíše lidé mně podobní, kteří rádi se přebírají v starých kronikách a co děti rádi naslouchali pohádkám [...]“¹³

Zeyerovým textům byl dobovou kritikou vytýkán sklon k exotice, spiritismu a fantastičnosti. Ohlasy na jednotlivé knihy se nenesly vždy v pozitivním duchu, avšak autor se zpravidla zdržel jakékoli obhajoby, vlastně reakce vůbec, což dalo postupem času vzniknout představě o samotářském tvůrci odloučeném od zbytku (nejen) literárního světa. Nadšení příznivci zdůrazňovali básníkovu hrdost a nedotknutelnost negativní kritikou. „Nuž, i tu byl Zeyer vzorem: setrval vždy v zásadní nevšímavosti ke všemu, co a jak se o něm kdy psalo [...]“¹⁴ Můžeme se jen dohadovat, nakolik se tyto vlastnosti staly předmětem hyperbolizace.

Na sklonku 19. století ovládaly umění historizující tendence společně se snahami o politicko-nacionální působení. Velká část národních umělců – spisovatelů stejně jako výtvarníků a hudebníků – se pokoušela pozvednout sebevědomí Čechů, pročež se často obracela ke slávě zašlé minulosti, oživovala staré pověsti a hrdinské mýty. „Profilující

⁷ Debutoval v *Lumíru* roku 1873 novelou *Duhový pták*.

⁸ Srov. MERHAUT, Luboš. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 4, S–Ž; Dodatky k LČL 1–3, A–Ř. Svazek II, U–Ž; Dodatky A–Ř*. Praha: Academia, 2008.

⁹ Srov. název publikace *Julius Zeyer, lumírovský básník v duchovním dění Evropy*.

¹⁰ Srov. MARTEN, Miloš. *Julius Zeyer*. Praha: Kamila Neumannová, 1910.

¹¹ Srov. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Novoromantické kolem Ruchu, Lumíru, Květů. In: LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, 293–362.

¹² Srov. HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. Praha: ARSCI, 2007.

¹³ ZEYER, Julius. *Karolinská epopeja*. Praha: Česká grafická unie, 1905, 25.

¹⁴ MRŠTÍK, Vilém. Julius Zeyer a česká „kritika“. In: *Moje sny: Pia Desideria*. Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1901, 370.

se české literatuře ulehčovala situaci možnost identifikovat se s tradicí českého státu. Pro historické ukotvení českého národa se staly základním pramenem *Rukopisy*. Navíc i ony skýtaly budoucí možnost využití při nacionalizaci mýtu.¹⁵ *Vyšehradem* vyšel Zeyer vstříc poptávce po poezii a próze s tematikou českého dávnověku, jež stále rostla, dostatečně neuspokojována produkcí Svatopluka Čecha ani Jaroslava Vrchlického. Zvolil si útvar, který odpovídal jeho potřebám, a proto jej později využíval opakovaně¹⁶ – epos. Z pohledu retrospektivního se rozsáhlá epická skladba zdá vyhovovat době, kdy „se veršovaná epika včetně eposu, žánru stěžejního, jevila jako adekvátní a potřebná,¹⁷ avšak soudobá čtenářská (a především kritická) obec neschvalovala básníkův výběr jednomyslně. „Vždyť i to už, že nepovažuji epos za způsob poesie už překonaný, odumřelý, navždy odložený, budou mi, vím to, někteří klásti za omyl.“¹⁸

Problémem velmi diskutovaným, jež blíže nahlédneme v následujících kapitolách, byl nečeský původ zpracované látky. Ač by takový argument mohl znít v souvislosti s národními pověstmi paradoxně, mnozí kritikové skutečně nalézají v Zeyerově variantě mýtu více cizokrajné nežli domácí inspirace. Některé příběhy i způsob jejich zpracování vykazují nepochybně znalost jinonárodních literatur (germánských, řecko-římských, zemí Dálného východu aj.), na druhou stranu zde lze spatřovat rovněž kontinuitu s tradicí českou, počínaje ústní lidovou slovesností, konče *Rukopisy* a linií na ně navazující epiky. Pravdou zůstává, že se nám na stránkách *Vyšehradu* představuje jedinečná syntéza české lidové pověsti, pohádky, antických bájí, východních i severských mýtů a ještě četných dílčích motivů. „Kde nestačily fragmenty z kronik a tradic, sáhl jsem k pohádce národní české nebo jihoslovanské a bral jsem z nich, co se mi hodilo a co se mi zdálo mythické,¹⁹ vysvětluje Zeyer, vzpomínaje na svou starou chuť a její vyprávění poskytnuvší základ skladbě *Zelený vítěz*.

Již mnoho literárních vědců se pokoušelo nalézt konkrétní předlohy odrážející se v Zeyerově díle. Většina jich svorně přijímá za jeden z předních zdrojů *Rukopis zelenohorský* (báseň *Libušin soud*) a *Rukopis královédvorský* (odtud postava pěvce Lumíra). Aleš Haman upozorňuje na erbovní pověst města Trutnova, která dala jméno

¹⁵ FUTTERA, Ladislav. *Německá píseň o české Libuši. Obraz českého dávnověku v české a německé literatuře 19. století*. Příbram: Pistorius a Olšanská, 2015, 87.

¹⁶ Např. v *Karolinské epopeji* (1896).

¹⁷ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Doslov. In: ZEYER, Julius. *Epické zpěvy*. Praha: Československý spisovatel, 1988, 221.

¹⁸ ZEYER, Julius. *Karolinská epopeja*. Praha: Česká grafická unie, 1905, 22.

¹⁹ Tamtéž, 23.

jednomu z hrdinů – Trutovi – a o které se rovněž zmiňují *Rukopisy*.²⁰ Dále básník čerpal z Hájkovy *Kroniky české*, zde je zachycen příběh o Šárce, ale možná, že byla pověst zjevující se před zraky Zeyerovými ještě starší, vždyť „už však Dalimil mluví o Ctiradovi [...]“²¹. Jan Voborník uvádí mezi prameny mimo jiné severskou *Eddu*²² či Vocelův *Pravěk země české*²³, podobnosti nachází i s náměty De Gubernatise,²⁴ s odkazem na něž některé motivy Zeyerových veršů vysvětluje.

Sám Zeyer prozrazuje okolnosti vzniku prvotního tvůrčího nápadu v dopise profesoru Voborníkovi. Nejdříve se brání proti ideji ovlivnění Vergiliovou *Aeneidou*, poté připojuje vysvětlení mimoliterárního kontextu:

Nebyl „Vyšehrad“ původně myšlen co celek. Šli jsme jednou s Vrchlickým (byli jsme tenkrát velice intimními přáteli [sic!]) procházkou a mluvili jsme o Šárce. Umluvili jsme se, že napíšeme každý z nás Šárku, že nebudem už spolu o tom předmětu mluvit, že si nic nepovíme druh druhu o pojmutí a že se navzájem překvapíme hotovou básní. A tak se stalo, napsal V. „Šárku“ a já „Ctirada“.²⁵

Tyto dva texty se staly častým předmětem komparace, ilustrující dva různé způsoby uchopení báje dvěma výraznými představiteli jedné literární generace. Haman podává důkladný rozbor obou básnických výtvorů, přičemž nalézá kromě rozličných diferencí i společný styčný bod, kterým je „důraz na předmětné esteticko fikčního světa, jenž primárně ovlivňoval jejich poetické záměry a odsunoval do pozadí přímou mimetickou referenci k světu aktuálnímu“²⁶. Tento rys je uváděn jako příznačný pro parnasistní směr, pohybující se na pomezí romantismu a symbolismu.²⁷

²⁰ Srov. HAMAN, Aleš. Dvojí způsob ztvárnění mytické předlohy – Vrchlického „Šárka“ a Zeyerův „Ctirad“. In: HAMAN, Aleš a Dalibor TUREČEK. *Český a slovenský literární parnasismus*. Brno: Host, 2015, 242.

²¹ KVAPIL, J. Š. Vyšehrad. In: J. Š. Kvapil (ed.). *Zeyerova Česká epejeja: výběr z Čechova příchodu a z Vyšehradu / pro souvislou školní četbu v páté třídě středních škol*. Praha: Československá grafická unie, 1939, 178.

²² VOBORNÍK, Jan. *Julius Zeyer*. Praha: Česká grafická akciová společnost Unie, 1907, 96.

²³ Tamtéž, 180.

²⁴ Tamtéž, 85.

²⁵ ZEYER, Julius. *Listy třem přátelům*. Praha: Fr. Borový, 1938, 81.

²⁶ HAMAN, Aleš. Dvojí způsob ztvárnění mytické předlohy – Vrchlického „Šárka“ a Zeyerův „Ctirad“. In: HAMAN, Aleš a Dalibor TUREČEK. *Český a slovenský literární parnasismus*. Brno: Host, 2015, 252.

²⁷ Srov. tamtéž.

Nezůstalo ovšem u jediné básně. Vrchlický napsal celé dvě sbírky mýtů a z pera Zeyerova vyšel epos o pěti zpěvech. Zeyer tak přispěl k tradici přemyslovských bájí v literárním prostoru nejen českém, ale také německém (ačkoli znalost německých romantiků popíral)²⁸. Navázal na řadu starších básní, povídek, dramát a hudebních děl opěvujících osobu kněžny Libuše – například báseň *Die Fürstentafel* Johanna G. Herdera (ve 2. svazku *Volkslieder*, 1779), drama *Libusse, Herzogin in Böhmen* Karla F. Guolfingera von Steinsberg (1779), knižní drama *Die Gründung Prags* Clemense Brentana (1814), *Věštkyň* Karla J. Erbena (ve sbírce *Kytice*, 1853), tragédii *Libussa* Franze Grillparzera (uvedena 1872) nebo operu *Libuše* Bedřicha Smetany, k níž napsal libreto Josef Wenzig (uvedena 1881) – či zpracovávajících motiv dívčí války – například drama *Vlasta a Šárka aneb Dívčí boj u Prahy* Václava Tháma (1788), povídku *České Amazonky aneb Dívčí boj v Čechách pod správou rekyně Vlasty* Prokopa F. Šedivého (1792), směšnohrdinský epos *Děvín* Šebestiána Hněvkovského (1805), povídku *Der Mädchenkrieg* Caroline von Woltmann (v souboru *Volkssagen der Böhmen*, 1815) či epos *Vlasta* Karla E. Eberta (1829). „Doboví čtenáři tedy byli nejen bezpečně orientováni v obrysech příběhu, ale mohli na základě kulturní zkušenosti citlivěji vnímat nové, parnasistní rysy Vrchlického či Zeyerovy verze.“²⁹ Zeyerovo pojetí české národní báje je blízké německému mýtu o Nibelunzích, proto jeho dílo bývá přirovnáváno k operám Richarda Wagnera.³⁰ V dopise Voborníkovi básník na paralelu se starogermánským eposem dokonce upozorňuje: „Myslím totiž, jako Nibelunzi jsou to nejvlastnější, co Germáni mají, že Libuše a její cyklus to nejčestější, co my máme.“³¹

Zeyerovo podání státotvorné mytologie našlo oblibu u nemalého počtu čtenářů (zvláště v meziválečném období)³², ovšem poměrně záhy bylo nahrazeno prozaickým zpracováním Aloise Jiráska (*Staré pověsti české*, 1894). Můžeme říci, že skromnému Zeyerovi se vyplnilo přání stát se jedním – dodejme významným – článkem uměleckého „řetězu“.

²⁸ Viz ZEYER, Julius. *Listy třem přátelům*. Praha: Fr. Borový, 1938, 79.

²⁹ HAMAN, Aleš. Dvojitý způsob ztvárnění mytické předlohy – Vrchlického „Šárka“ a Zeyerův „Ctirad“. In: HAMAN, Aleš a Dalibor TUREČEK. *Český a slovenský literární parnasismus*. Brno: Host, 2015, 241.

³⁰ Srov. RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. Komentář. In: ZEYER, Julius. *Vyšehrad / Troje paměti Víta Choráze*. Brno: Host, 2009, 283.

³¹ ZEYER, Julius. *Listy třem přátelům*. Praha: Fr. Borový, 1938, 81.

³² Viz kapitulu 2.1.

Nic není národu tak vlastní, jako jeho mythologie. Prochází tak dlouho duší básníků, až se vykrystalisuje úplně. S Nibelungy už se stalo, s Libuší se někdy stane též. U Němců to byl epos a konečně hudební cyklus, co bude u nás, ještě se neví. Můj sen byl jen, abych v té dlouhé řadě také něčím byl.³³

³³ ZEYER, Julius. *Listy třem přátelům*. Praha: Fr. Borový, 1938, 82.

2 DOBOVÁ RECEPCE VYŠEHRADU

V této kapitole poskytneme komplexní přehled veškerých vydání *Vyšehradu* od roku 1880 do roku 2009. Dále se budeme podrobněji zabývat přijetím díla v 80. letech 19. století, tedy ještě za autorova života. Popíšeme a podrobněji analyzujeme vybrané recenze na první (kapitola 2.2) a druhé vydání (kapitola 2.3). Pokusíme se nalézt prvky společné vícero recenzím, charakterizovat je a vyhodnotit.

2.1 Vydávání Vyšehradu (1880–2009)

Kruh epických básní *Vyšehrad* byl za Zeyera života vydán třikrát: poprvé roku 1880, podruhé po šesti letech (1886), potřetí po dalších třinácti (1899). Posmrtně začaly vycházet sebrané spisy, o jejichž opětovnou produkci se starala Česká (Československá) grafická unie. Ve 20. století vyšel cyklus třikrát před první světovou válkou, jednou za války, devětkrát v meziválečném období.³⁴ Roku 1939 se objevuje ve svazku nazvaném *Zeyerova Česká epopeja*, uspořádaném a komentovaném Josefem Š. Kvapilem.³⁵ Za druhé světové války vychází poslední samostatné vydání (1940). Pozoruhodné je, že po druhé světové válce byl *Vyšehrad* tisknut pouze dvakrát, a to vždy v souboru: roku 1947 společně s *Čechovým příchodem* (1886) pod souborným názvem *Česká epopeja*, poté s třídílnou epickou skladbou *Troje paměti Víta Choráze* (časopisecky 1899) roku 2009. Celkem byla kniha nesoucí vznešené jméno sídla prvních českých vládců vydána sedmnáctkrát,³⁶ navíc vyšel kompletní text třikrát v souboru.³⁷ Vydání *Epických zpěvů* z roku 1988 zahrnuje pouze úvodní a závěrečný zpěv (*Libuši* a *Lumíra*).

Některé z básní cyklu sloužily jako školní četba. Roku 1909 vydal František S. Procházka svazek příhodně nazvaný *Zeyer mládeži*, do nějž zařadil – kromě mnohých ukázek ze spisovatelovy poezie i prózy – na první místo báseň *Vlasta*. O více než sedmdesát let později (1981) se objevuje výbor, zacílený taktéž na mladší čtenáře,

³⁴ Roku 1931 vychází nákladem České grafické unie *Vyšehrad* dokonce dvakrát; desátému vydání v rámci sebraných spisů konkuruje ilustrované vydání velkého formátu, opatřené obrazovým doprovodem Artuše Scheinera.

³⁵ Viz kapitolu 3.5.1.

³⁶ Vydání počítáme podle roku, ve kterém vyšla, nepřihlížíme k údajům z databáze Národní knihovny ČR, jež uvádí 5. vydání v letech 1907 i 1913 a 7. vydání v letech 1920 i 1924.

³⁷ Viz přílohu č. 1.

Zelený vítěz, obsahující titulní skladbu ve zkráceném znění. Výše zmíněný soubor *Česká epeje* byl určen pro žáky středních škol.

V průběhu dlouhých sto třiceti let (1880–2009) vycházel *Vyšehrad* značně nerovnoměrně.³⁸ Období nejintenzivnějšího vydávání můžeme datovat od poslední čtvrtiny 20. let do konce 30. let 20. století. Tehdy zaznamenáváme devět řad výtisků v rozmezí třinácti let. Druhá polovina minulého století byla dobou nejchudší. Kompletní cyklus nevychází ani jedenkrát, objevují se pouhé tři básně, rozdělené navíc do dvou různých souborů (*Zelený vítěz*, *Epické zpěvy*). První vydání 21. století – a zároveň zatím poslední – pochází z roku 2009.

2.2 Ohlasy na první vydání (1880/82)

Zeyerův básnický debut vzbudil v českých literárních kruzích pozornost. Již v 70. letech se proslavil svými romány³⁹ a první básně byly přijímány s nadějným očekáváním. „[...] vždyť jmeno jeho samo slibuje dar nevšední ceny a v rukou spočívá nám první svazek veršů výtečného prosaisty [...]“⁴⁰ Recenze vyšly v předních českých časopisech, mezi kritiky nalezneme významné osobnosti naší literatury konce 19. století. Prvotní recepce byla důkladná, periodika přinesla řadu ukázek i dílčích rozborů. Hodnocení Zeyerova uměleckého výkonu se v mnohém shodovala, avšak v mnohém se naopak rozcházela.

2.2.1 Časopis *Musea království Českého*: Otokar Mokřý (1880)

„Se jménem Zeyerovým setkávali jsme se dosud jen zřídka v oboru poesie,“ píše Mokřý v úvodu své recenze, „tím více nás překvapuje, že podává nám známý romancier tentokráte celou obsažnou knihu veršů.“⁴¹ Na jejích stránkách básník konstruuje svět, do nějž si z pološera báje zapůjčuje figury známé a blízké srdci českého čtenáře. Tyto postavy (jmenovitě Libuše, Kaša, Tetka, Lumír, Trut a Bivoj) spolu s dějištěm (v centru pozornosti stojí Vyšehrad, připomenuty jsou však i další hrady a řeky, co sídlo divotvorných bytostí) sjednocují všech pět částí cyklu v pevný celek.

³⁸ Viz přílohu č. 2.

³⁹ Ondřej Černyšev (1976) a Román o věrném přátelství Amise a Amila (1880).

⁴⁰ S. Vyšehrad. Kruh epických básní od Julia Zeyera. *Květy*. 1880, 251.

⁴¹ MOKŘÝ, Otokar. Vyšehrad. Kruh epických básní Julia Zeyera. *Časopis Musea království Českého*. 1880, 364.

Mokrý připomíná Zeyerovy silné stránky, projevované již v produkci dřívější: „Výtečná kresba povah, mistrná osnova děje a půvabné podrobné líčení místa prozrazují vypravovatele, známého nám z tolika dokonalých prací novelistických [...]“⁴² Obraz předdějinného údobí národa inspirovaný lidovými zkazkami hodnotí jako velkolepý, vyzdvihuje autorovu obrazotvornost, jež přetvořila kusé vyprávění v rozsáhlé umělecké dílo. Z každé básně cítí Zeyerův vřelý vztah k rodné zemi. Kromě českého bájesloví neuvádí žádné jiné prameny, zmiňuje se výhradně o „nejzazší minulosti české“⁴³.

Ve zkratce naznačuje „vždy jen nejjednodušší kostru děje, který zosnován jest velmi bohatě a propleten jemným tkanivem rozmanitých, úzce spolu souvisících a vzájemně ze sebe se vysouvajících bájí“⁴⁴. Výstavbě verše se dostalo pochvalného hodnocení, právě tak formě básní korespondující vhodně s obsahem. „Verš Zeyerův je zvukný a celkem správný, básnická dikce uhlazena, svěžími, nevšedními obrazy protkána, jakož vůbec celá zevnější forma epu přispůsobena [sic!] je ději a ideám v něm obsaženým.“⁴⁵

2.2.2 Česká včela: Bohuslav Čermák (1880)

Čermák připomíná starší Zeyerovu tvorbu, aby doložil jeho básnický talent, jež spatřuje též v díle novém – *Vyšehradu*. Básníkův sloh pojmenovává jako romantický, oživující staré náměty bájí a dávné hrdiny. V článku nalezneme výčet mytických postav rozdělený na okruh všeobecně pohanský (doplněný o jména, jichž by navíc recenzent na místě autora použil) a okruh domácí, rozšířený o nového reka „čistě slovanského rázu“⁴⁶ jménem Zelený vítěz. Sídlo českých vládců tvoří centrum, kolem kterého se tito rekové shromažďují podobně jako v pověstech artušovských kolem kulatého stolu, zde dochází k rozhodujícím konfrontacím, odtud se odvíjejí veškeré příběhy. Jednotlivé děje ovšem podle Čermáka nespojuje žádná společná myšlenka, toliko jednající osoby.

Ideální romantismus „jeví se i v metru (pětistopém jambu), jehož živý, hybný chod básníku spíše lahodil (což přirozeno) než klidný volný tok trochaický, realistické slovanské epice vlastní.“⁴⁷ Čermák, jak vidno, pokládá jamb za nepříznakový veršový rozměr, vhodný ke ztvárnění výpravné básně. Zmiňuje-li přirozenou volbu tohoto metra

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž, 365.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ ČERMÁK, Bohuslav. Vyšehrad, kruh epických básní. *Česká včela*. 1880, 127.

⁴⁷ Tamtéž.

pro realistickou epickou poezii, odkazuje zřejmě k jeho hojnému užívání soudobými literáty (Vrchlickým, Sládkem, Kvapilem, Krásnohorskou aj.).⁴⁸ „Jako velkolepá symfonie zní tyto báje, vždy k jedné a tétéž melodii se navracejíce.“⁴⁹

Za vrchol celé sbírky volí Čermák *Ctirada*. „Již látka sama je neobyčejně poutavá – však skvělejší je kompozice, založení, provedení a zvláště tklivé poetické rozřešení. Episoda, kde mstící se Héla účastňuje se boje, je téměř homericky krásná.“⁵⁰ Vysoce si cení také *Zeleného vítěze* pro výběr velmi poetické látky, naproti tomu lituje relativní neumělosti zbylých tří zpěvů (zde vytýká narušenou kompozici a chudší obsah). Skladbu jakožto celek považuje za nevhodně poznamenanou již zmíněným romantickým rázem. Nachází v ní rušivý neklid a přílišnou míru fantazie, která se nepokouší hledat „zlatý střed mezi ideou a pravdou“⁵¹, pročež konstatuje, že nemůže býti považována za vzor výpravné poezie.

2.2.3 Květy: S. (1880)

Autor recenze je dobře obeznámen se Zeyerovým dosavadním prozaickým dílem, a jelikož si jej velmi váží, očekává s napětím jeho první verše. Popisuje je nadšeně jako lahodnou melodii a na jejích vlnách se nechává unášet do říše báje. „Čteme a znenáhla ztrácejí se kolem nás střízlivé, ztrnulé rysy skutečnosti a jeví se nám svět jiný, svět, jenž neřídí se odměřenými zákony přírodními, ale jímž vládne všemohoucí královna poesie.“⁵²

Ze skrovných střípků české mytologie poskládala básníkova tvůrčí fantazie „překrásný celek, po většině výtvor jeho vlastní, ale přece všude obestřený zvláštním pelem českého slovanského mythu“⁵³. Jen skutečně veliký básník mohl z drobných zkazek zkomponovat celý veršovaný cyklus. K úspěšnému provedení mu dopomohla znalost bájí slovanských i cizích, charakter mýtu zachoval ovšem ryze domácí.

Pozornost si zasloužilo plastické ztvárnění postav, vystupujících z mlhy minulosti, a vyjádření vnitřního sepětí s přírodou. „Vizme jen, jak mistrně setkal v ‚Zeleném

⁴⁸ Srov. ČERVENKA, Miroslav. *Kapitoly o českém verši*. Praha: Karolinum, 2006, 88.

⁴⁹ ČERMÁK, Bohuslav. Vyšehrad, kruh epických básní. *Česká včela*. 1880, 127.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² S. Vyšehrad. Kruh epických básní od Julia Zeyera. *Květy*. 1880, 251.

⁵³ Tamtéž.

vítězi‘ nesouvislé zbytky mythu s vysoce poetickým líčením přírody v čarokrásný obraz probouzejícího se a prchajícího jara!“⁵⁴

Kritik chválí bohatou obraznost, jež se může právě na poli báje nespoutaně projevit. Tím se dostává do rozporu s názorem Čermákovým, explicitně vyjádřeným v článku předchozím.⁵⁵ Dále vyzdvihuje básníka oproti současníkům, kteří již nerozumí dávnověkým zkazkám a jejich tajuplné říši. „Ale snívá mysl dětská vrací se tam ráda ve zlatém voze pohádky a básník na křídlech poesie.“⁵⁶

2.2.4 Lumír: Jaroslav Vrchlický (1880)

Vrchlický upozorňuje ve svém fejetonu čtenáře na historický význam pražského Vyšehradu a prezentuje jej jako symbol naděje národa v těžkých časech útrap a útlaku. Opěvuje Zeyerův básnický cyklus, neboť dokázal zaplnit prázdné místo v českém bájesloví.

Mimo různé ony tradice neměli jsme ničeho. Lumír, který vídal Libušu na zlatém sedat stolci, stal se nám rovněž stínem a jeho zpěvy k nám nedošly. Nelze upříti, že Rukopis tyto tradice znova probudil a oživil. Ale ten zlomek, který se nám zde zachoval, jakkoliv si ho ani dost vážiti nemůžeme, vypravuje tak málo [...]⁵⁷

Vzkříšení bájných hrdinů a jejich v zapomnění upadnuvších příběhů představuje dle Vrchlického úkol velmi nesnadný. Za nezbytné prostředky k dosažení cíle považuje „bohatý tvůrčí talent“, „naivní dětskou mysl“ a „nesmírnou lásku“⁵⁸. Jedině z takovéto kombinace se mohl zrodit veliký mýtus.

Čtenáře stati zaujme srovnání s *Rukopisem zelenohorským*, o němž se tvrdí, že pojímá kněžnu Libuši historicky, zatímco Zeyer myticky, v duchu řeckých bájí zobrazujících bohy bojující po boku smrtelníků. Některé postavy se zdají být alegoriemi (např. Zelený vítěz symbolizuje mladé jaro), zároveň jim však básník vdechl duši lidskou, živoucí. „[...] v tom pak záleží veliké jeho umění, že nejsou postavy tyto snad

⁵⁴ Tamtéž, 252.

⁵⁵ Viz kapitolu 2.2.2.

⁵⁶ S. Vyšehrad. Kruh epických básní od Julia Zeyera. *Květy*. 1880, 251.

⁵⁷ VRCHLICKÝ, Jaroslav. Vyšehrad. *Lumír*. 1880, 208.

⁵⁸ Tamtéž.

jen zosobněnými pojmy, nikoliv: jsou to lidé se všemi vášněmi, schopni té nejněžnější lásky jako největšího barbarství.“⁵⁹

Vrchlický obhajuje poněkud rozvláčný sloh básní, epizodičnost považuje za vhodnou vzhledem k povaze námětu. „V onom dávném světě jest každý kámen, každý strom plný zázraků; ti hrdinové zkusili tolik a tak divných věcí, že by bylo věru škoda něco z toho zamlčet.“⁶⁰ Celkově se o Zeyerově stylu vyjadřuje nanejvýš pochvalně: „...co do poetické krásy nahradí nám Vyšehrad mnohé staré památky toho druhu [...]“⁶¹

Za výsledným zpracováním mýtu se skrývá důkladná vědecká příprava, pečlivé studium slovanských pověstí (českých, ruských nebo srbských). Autor by mohl své zdroje doložit exaktním komentářem, ovšem báseň sama si ničeho takového nežadá. „Ten čistý, slovanský duch mluví z ní sám, mluví k srdci a dovede lépe přesvědčiti, nežli všechny učené doklady.“⁶²

Kritik vyjadřuje obdiv nad přírodními tóny, jimiž je Zeyerův vybájený svět prodchnut. Považuje je v soudobé poezii za výjimečné. „Tónům těm se člověk nikde nenaučí, ze žádné lektury; ty dá jenom zdravý cit a smysl pro přírodu a pak hlavně láska k té svaté půdě, láska, která na holých stráních Šárky vidí nádherné pralesy a na smutných skalách jejích hořící žertvy starých bohů...“⁶³

Na rozdíl od Čermáka nenachází Vrchlický v knize stopy romantismu, ale cítí zde návrat k původnímu stylu mýtu, oprostěnému od pozdějších příkras. Postavy tak získaly svůj prvotní „veliký, národní význam“⁶⁴.

2.2.5 Národní listy: Jan Neruda (1880)

Neruda hodnotí *Vyšehrad* jako „nový rozhodný pokrok poesie české“⁶⁵. Toto výjimečné epické dílo jej naplňuje údivem, protože vyšlo z pera autora známého doposud pouze v oblasti prózy. O směru Zeyerově hovoří – ve shodě s Čermákem – jako o romantismu, přičemž konstatuje, že v naší literatuře není nijak nový. Ovšem motiv české historie byl dříve znám pouze z nečetných skladeb (např. *Adamitů* Svatopluka Čecha) obvykle kratšího rozsahu (balad či romancí). Rozvoji podobné tematiky totiž příliš nepřála

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ NERUDA, Jan. *Vyšehrad. Národní listy*. 1880, 1.

soudobá politická situace. „Od časů bratří Nejedlých⁶⁶ je u nás Zeyer první, který se odvážil na epickou kresbu tak rozměrnou, a to s úspěchem hned šťastným.“⁶⁷

Cit poetův se výrazně projevuje v alegorickém obraze o zlatém ptáku, jenž symbolizuje skomírající slávu národa. Aby zachytil českou minulost v plném lesku, volí pradávnné období, dosud mlhavé, lid teprve formující. „Je české ráno, české jaro. Národ ještě zahalen v řízy bájí svých – den má magické světlo mythu, lidé jsou rozměrů titánských, bohové zasahují v osudy lidí, snoubí se s nimi, a příroda je plna nejskvělejších divů.“⁶⁸

Zeyer vychází z mýtů obecných, které spojuje a proplétá s národními v organický celek. „Nalézáme zde veškeré báje, k české šedověkosti se táhnoucí, nalézáme jasnou souvislost jich s velkými obory mythovými, jež pojí dávnou minulost veškerého lidstva v jediný celek, a nalézáme silnou, bujnou invenci dějinnou.“⁶⁹ Ani slovem nejsou zmíněny, natož vytýkány vlivy cizích kultur, jak tomu budeme svědky například v recenzi *Ruchu* nebo *Světozoru*.⁷⁰

Neruda obdivuje dějovou linii, zvláště její rozmanitost, ačkoli vzápětí vytýká hojně narušování dramatických situací rétorickými promluvami – v kontrastu k názoru Vrchlického, který se vyjádřil (jak jsme uvedli výše) ve prospěch rozvedení jednotlivých epizod, neboť zamlčení jakýchkoli podrobností by považoval za ztrátu. Pochvalně mluví Neruda o charakteristice postav, především ženských, obzvláště krásně vykreslených; pro ilustraci cituje vybrané pasáže z popisů Libuše a Tetky.

Umělcův sloh si cení velmi vysoko: „Zeyer se tu jeví co celý, co vzácný básník.“⁷¹ Objevují se však výtky ohledně verše, nerýmovaný přespříliš důsledný jamb je mnohdy dodržován na úkor hudebnosti. Recenzent by doporučil rytmické zvýraznění alespoň na důležitých místech, například v závěrech zpěvů. Za nejpovedenější pasáž – perlu celého cyklu – označuje Neruda báseň *Ctirad*, od níž jako by se odvíjely všechny předešlé i ta následující (což by ostatně odpovídalo jejich genezi). Verše čtvrté skladby *Vyšehradu* „náležejí k nejskvělejším poetickým momentům naší literatury“⁷². Na poli českého epického básnictví s historickou tematikou vítá Neruda Zeyera s nadšením a s radostí připojuje jeho jméno k mistrům, jakými jsou Čech, Heyduk a Vrchlický.

⁶⁶ Míňeni jsou zde puchmajerovští básníci Vojtěch Nejedlý (1772–1844) a Jan Nepomuk Nejedlý (1777–1834).

⁶⁷ NERUDA, Jan. Vyšehrad. *Národní listy*. 1880, 1.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Viz kapitoly 2.2.7 a 2.2.8.

⁷¹ NERUDA, Jan. Vyšehrad. *Národní listy*. 1880, 1.

⁷² Tamtéž.

2.2.6 Osvěta: Ferdinand Schulz (1880)

Ve své stati o novém písemnictví Schulz uvádí: „Epická poesie česká, jak viděti, má dobu velice krásnou.“⁷³ Svě tvrzení dokládá konkrétními příklady, mimo jiné i Zeyerovým *Vyšehradem*. Těší jej, že tento cyklus básní rozšířil řady kvalitních českých výpravných skladeb. Ještě větší radost mu způsobila spisovatelova volba prostředí – za dějiště slavných činů bájných hrdinů si tentokrát vybral svou rodnou zemi. Sídlo prvních českých panovníků tvoří střed pomyslného kruhu příběhů, jež se kolem něj spřádají a spojují se v organický celek. Jednotlivé části „jsou mezi sebou co nejpevněji srostly, pronikají a proplétají se na vzájem [sic!], pohlížejí všechny k jedinému společnému vrcholu, k Vyšehradu“⁷⁴.

Jména hlavních figur, po nichž získaly jednotlivé části své nadpisy, jsou – až na jednu výjimku – zakořeněna v národním povědomí. Zdá se tedy zřejmé, že básník vycházel z tradičních mýtů, mnohé si ovšem přibásnil a podle potřeby doplnil, aby získal souvislou linii pro své vyprávění. Umělec „musí vyjasnit, co v duchu a paměti národa se vznáší jen co mlžina“⁷⁵. Vtiskl tak svému dílu charakteristický ráz, díky kterému vidí čtenáři již známé postavy pojednou v novém světle – oživené, svěží a jasně zřetelné. „[...] básník uhodl mnoho, před čím věda stojí mlčky.“⁷⁶ Obohatil staré báje o nové kouzlo, nový lesk a vznešenost. Schulz upozorňuje, že nezáleží na tom, nakolik zde smyšlenka převažuje nad historickými fakty. Oceňuje především slovesný um vykreslující plastické charaktery a barvitá líčení. „Nejpřednější ozdobou Vyšehradu jest ostré, plastické podání všech charakterův, mužských a ženských, jakož i naskrze zajímavé, malebné, z bohaté obraznosti básníkovi proudící se líčení dějův. Osoby a příběhy přibásněné dokonale splývají s veškerým obsahem národních bájí.“⁷⁷

Za esteticky nejzdařilejší považuje Schulz druhý a čtvrtý zpěv (*Zeleného vítěze* a *Ctirada*). Také ve třetí a páté básni (*Vlastě* a *Lumírovi*) nalézá „hojně míst neobyčejné krásy umělecké, uchvacujících nás svou duchovní silou a citovou něhou, velebností děje a lahodou epické formy.“⁷⁸

⁷³ SCHULZ, Ferdinand. Nové písemnictví. Básně. *Osvěta*. 1880, 707.

⁷⁴ Tamtéž, 704.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Tamtéž, 705.

⁷⁸ Tamtéž.

2.2.7 Ruch: anonym (1880)

Kritika otištěná v *Ruchu* se v úvodu věnuje soudobému stavu českého epického básnictví. Článek ovšem zcela postrádá optimismus, jež jsme zaznamenali u Schulze. „Epika česká povolně a opravdu namáhavě bere se vpřed.“⁷⁹ Recenzent ji shledává doposud nevyspělou, v rozvoji jí brání mnoho překážek. Především cizí literatura zdá se až příliš ovlivňovat naše básnické umění, které se dosud dostatečně neosamostatnilo. Na rozdíl od drobných výpravných útvarů (balady a romance) se zatím nezdařil téměř žádný původní epos, a to i přesto, že z široké palety námětů čerpajících z dějin i smyšlených bájí vybírá si podstatná část soudobých básníků, mezi nimi také Zeyer. *Vyšehrad* je považován pouze za sbírku zpěvů vzájemně příliš nesouvisejících. „Vyšehrad také epem není, poněvadž mu schází hrdina, okolo něhož by se děje soustředily.“⁸⁰ Kritik zjevně nepovažuje postavu Libuše za dosti výraznou a důležitou, aby tvořila osu celého díla.

Zeyer je hodnocen lépe nežli současníci volící podobnou látku – Hněvkovský, Ebert a Vrchlický. Nad Vrchlického *Šárku* vyniká *Vyšehrad* dokonalejší výstavbou děje i plastickým popisem postav, ačkoli je mu vytýkáno příliš volné nakládání s některými charaktery. Neuspokojuje například povaha Libuše lišící se od podání v *Rukopise zelenohorském* (v něm kněžna zastává pevné morální zásady a národní hodnoty).

Autor chválí poetovu obraznost, jež doplnila lidové báje a záznamy z kronik. Usuzuje na pečlivou přípravu, ovšem nespokojen konstatuje hojnou přítomnost prvků nenárodní literatury. Ty dokonce převažují nad mytologií slovanskou. „Vážíme si velice toho, co nám podal, ale myslíme, že bylo jeho povinností bedlivě báje ony prozkoumat a měniti je jenom tam, kde nebyly s dostatek poetickými.“⁸¹ Český charakter by byl údajně lépe vystihl, kdyby důkladněji studoval prstonárodní poezii slovanskou, pohádky, pověsti a pořekadla. „Dobu a ducha jejího vylíčil nám asi tak, jak částečně v Homérových básních se jeví.“⁸² Srovnání s antickým velikánem zde nevyznívá pozitivně jako u Čermáka, jenž považuje Homéra za literární vzor. Podobnost ztvárnění mýtu slouží za doklad nepůvodního, nečeského rázu skladby.

⁷⁹ an. Literatura a umění. *Ruch*. 1880, 213.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² Tamtéž, 214.

Zeyerův jazyk je hodnocen kladně – velmi živý, jadrný a obrazný, až na „některé mluvnické nesprávnosti“⁸³. Popisy jsou oceňovány jako živé, malebné. Jambický verš narušují občasné metrické nepřesnosti, s nelibostí je přijímána absence rýmů. „Rým neradi pohřešujeme při kruhu básní tak velikých, poněvadž jím zakrývají se prosaická místa, jichž málo kdy velká báseň postrádá.“⁸⁴ Za nejzdařilejší zpěv je označován *Ctirad*, za druhý nejlepší pak *Zelený vítěz*.

Recenzent sice přiznává Zeyerovu výtvoru jisté kvality, nachází ovšem výrazně více aspektů nevyhovujících jeho vkusu. Především je opakovaně zdůrazňován nečeský charakter díla. „Báseň Zeyerův ‚Vyšehrad‘ je zjevem pozoruhodným přes to, že básníkovi nepodařilo se vystihnout zúplna ducha národního, ač patrně o věc usiloval, a zůstane trvalou ozdobou naší poetické literatury.“⁸⁵ Ačkoli by se mohlo zdát, že autor článku kladné a záporné soudy neustále vyvažuje, celkově v textu převládá negativní kritika. Završena je pak nepřiliš povzbudivými slovy: „Myslíme, že na takové plody, jakým jest Zeyerův ‚Vyšehrad‘, není třeba zvláště upozorňovati obecnostvo a zejména omladinu českou.“⁸⁶

2.2.8 Světozor: anonym (1880)

Na rozdíl od prvních šesti zde uvedených recenzí převažuje v anonymním článku ve *Světozoru* hodnocení negativní. Autor oceňuje Zeyerův talent projevující se v básnickém cyklu, jehož zdařilou formu přirovnává k legendám artušovským, chválí alegoričnost i povahokresbu, výslovně však nesouhlasí s námětem díla, pokládaje jej za zcela neslovanský.

[...] jenom žel! že ani tyto osoby ani tyto báje nemají rázu českého ani vůbec slovanského, a že ani allegorie (Přemysl, jenž vylíčen jakožto země zrozenec; Zelený vítěz, jenž má býti obdobou slovanského Jarila, u Slovinců „Zeleni Juri“ zvaného) nejsou básněny veskrze šťastně v duchu národa našeho; místy zdařilo se básníku sice užítí vhodným způsobem [sic!] bájeslovných pomyslů národních, ale jsou to místa jen sporadická. Proto co do obsahu těchto básní, nelze nám souhlasiti ve všem s pochvalou, jaké se jim dostalo odjinud.⁸⁷

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ an. Literatura. *Světozor*. 1880, 179.

Výhrady vyjadřuje též vůči nedostatkům verše. S odkazem na epickou báseň *Jaroslava z Královédvorského rukopisu* a na skladby Čechovy upozorňuje na nevhodnost jambu oproti trocheji. Tento názor považujeme za velmi konzervativní vzhledem k četným úspěšným využitím jambu v poezii májovců, ruchovců i lumírovců (vyjma jmenovaného Svatopluka Čecha hlásícího se svým pětistopým trochejem k obrozenecké tradici).⁸⁸ Modernější tendence ovšem nedosahovaly v očích kritika prestiže starých národních památek, za něž byly *Rukopisy* v 80. letech mnohými stále ještě pokládány. Přípomínek nezůstal ušetřen ani Zeyerův pravopis (vadilo časté odlučování zvratného zájmena od slovesa).

2.2.9 Lumír: Josef Jiří Kolár (1882)

Ještě o dva roky později se objevuje reakce na první vydání *Vyšehradu*. Je zde vyzdvihován český charakter básně a mocné národní cítění autorovo, ačkoli kritik poznamenává, že epos nenachází inspiraci v historii, ale výhradně ve světě fantazie. Naznačen je útek do idealizovaného světa před současnými problémy sužujícími společnost. „[...] poetický ruch celého díla unáší nás na svých křídlech v říši oné básnivosti, v kteréž není žalu a kalu přítomných společenských nesrovnalostí, nýbrž horování velebně rozechvěné fantazie, rozehráté teplotou národního citu a vědomí.“⁸⁹

Pochvalu si vysloužila pružnost mluvy, mohutnost obraznosti i ztvárnění přírodních scén, jednak půvabně klidných, jednak úchvatně děsivých. Čtenáři jsou upozorněni na skvěle vypodobněné charaktery, vyjma Přemysla a Libušiných sester, „jichž básník poněkud láskou otčíma byl obdařil“⁹⁰. Samotná Libuše je mezi znamenitě ztvárněnými figurami jmenována na prvním místě, s čímž by zřejmě nesouhlasil recenzent *Ruchu*, který při charakteristice nepovažuje za podstatné kvality poetické, nýbrž etické.⁹¹

Kolár označuje Zeyerův výtvar za „doposud nejskvělejší epický plod našeho českého Parnassu“⁹². Zdůrazňuje potřebu důkladnějšího rozboru, avšak k tomu – pro uchvácení bezprostředními dojmy – nenachází již dostatek sil.

⁸⁸ Srov. ČERVENKA, Miroslav. *Kapitoly o českém verši*. Praha: Karolinum, 2006, 83.

⁸⁹ KOLÁR, J. J. Rozpravy krasoumné. *Lumír*. 1882, 200.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Viz an. Literatura a umění. *Ruch*. 1880, 214.

⁹² KOLÁR, J. J. Rozpravy krasoumné. *Lumír*. 1882, 200.

2.2.10 Shrnutí

Domníváme se, že lze objevit řadu společných otázek, jimiž se zabývá většina výše uvedených recenzí, přestože odpovědi na ně si někdy zcela protirečí. Diskutovány jsou estetické kvality díla, ale zároveň je stejný (mnohdy dokonce větší) důraz kladen na aspekty mimoestetické.

2.2.10.1 Hodnocení estetických kvalit

Žánrově bývá *Vyšehrad* označován za epos. Nazývají jej tak Neruda, anonymní redaktor *Světozoru* a Kolár, přičemž první z nich výslovně chválí jeho rozměrnost. Pisatel článku v *Ruchu* nepovažuje vůbec Zeyerův výtvar za epos, „nýbrž pouze sbírku epických zpěvů“⁹³.

Spojení všech pěti básní v organický celek zdůrazňují Neruda a Schulz, s jejich názorem by ovšem nesouhlasili Čermák, Mokřý, redaktor *Ruchu* ani Kolár, označující části cyklu za samostatné⁹⁴, či dokonce rapsodické⁹⁵. Ve prospěch celistvosti cyklu hovoří jednota postav i místa. Lumír, Přemysl, Trut a především Libuše (třebaže v závěrečných zpěvech pouze ve vzpomínkách) nás provázejí každou z jednotlivých částí. Centrální dějiště představuje Vyšehrad, ačkoli se jednotlivé epizody odehrávají v nejrůznějších krajích, blízkých i vzdálených. Co ovšem rozumí Kolár onou rapsodičností? Jelikož ji zmiňuje v souvislosti s fantaskností a historickou nepodložeností příběhů,⁹⁶ domníváme se, že chtěl zdůraznit skromný podíl původních bájí známých z lidové slovesnosti, jež autor zapojil pouze v drobných střípcích do své komplexní mozaiky, ve které snad mohou působit na první pohled útržkovitě.

Vrchlický popisuje sloh básní jako převzatý ze starých mýtů, a tedy žádající si rozsáhlost a epizodičnost.⁹⁷ Neruda se naproti tomu vyjadřuje v neprospěch rétoričnosti a odboček, jimiž je narušována dynamika děje. V opozici k mínění Čermáka a Nerudy, kteří řadí Zeyerovu poezii k romantismu, se Vrchlický domnívá, že teprve Zeyer dokázal „svléci ony postavy z toho romantického kostumu, v jaký je oděla dle svého vkusu doba pozdější“⁹⁸.

⁹³ an. Literatura a umění. *Ruch*. 1880, 214.

⁹⁴ Viz MOKŘÝ, Otakar. Vyšehrad. Kruh epických básní Julia Zeyera. *Časopis Musea království Českého*. 1880, 364.

⁹⁵ Viz KOLÁR, J. J. Rozpravy krasoumné. *Lumír*. 1882, 200.

⁹⁶ Viz kapitolu 2.2.10.2.

⁹⁷ Viz VRCHLICKÝ, Jaroslav. Vyšehrad. *Lumír*. 1880, 208.

⁹⁸ Tamtéž.

Verše *Vyšehradu* jsou psány v jambickém metru, jedná se o blankvers (pětistopý jamb). Přestože nebyly zakončeny rýmy, mohly být kritikem S. označeny za „lahodně plynoucí a harmonicky zvonící“⁹⁹. Také Mokrý oceňuje zvučnost verše, nicméně Neruda vytýká Zeyerovu přespříliš důslednému metru nedostatek hudebnosti a recenzent *Světozoru* považuje jamb vůbec za nevhodný pro české básnictví, „než ani k tomu nehledě mohl být verš Zeyerův propilovanějším...“¹⁰⁰ Tomuto názoru oponuje Čermák, zastává se jambu jakožto přirozeného pro slovanskou výpravnu epiku. Stáváme se zde svědky sporu o povahu české prozódie, trvajícimu již od dob neshody mezi thámovci a puchmajerovci. Konzervativismus (trvající striktně na trochejském verši) na jedné straně disputuje s poměrně otevřenější normou (přijímající jamb jako rovnocennou variantu) na straně druhé.

Všechny recenze bez výjimky vyzdvihují básníkovu obraznost; někdy bývá připojeno, že takové dílo mohla vytvořit pouze naivní dětská duše.¹⁰¹ Kladně jsou hodnoceny dovedně ztvárněné charaktery postav (na rozdíl od dob pozdějších, kdy je jim povětšinou vytýkána mělkost a nepropracovanost)¹⁰². Někteří kritikové¹⁰³ oceňují Zeyerovu fantazii, která vytváří originální mytický svět, jiní¹⁰⁴ ovšem vznášejí námitky proti nevhodné autorské invenci, básníkovi by doporučili menší míru fantastičnosti.

Statě v *Květech* a *Ruchu* upozorňují na malebnost popisů, jimiž text oplývá. Autor obohatil své vyprávění „vysoce poetickým líčením přírody“¹⁰⁵. Ve výčtu silných stránek textu nechybí zdařilé popisné pasáže a umná vyobrazení. „Zeyer líčí živě a popisuje malebně. Na některých místech síla a vzlet jsou podivuhodny.“¹⁰⁶

Čtyři z výše uvedených recenzí vytyčují umělecký vrchol skladby. Pro Čermáka je jím *Ctirad*, a to pro poutavost látky, dokonalost kompozice a nádheru tklivé poetiky. Týž zpěv volí za nejzdařilejší Neruda a redaktor *Ruchu*; Schulz vyzdvihuje společně s básní *Ctirad* i *Zeleného vítěze*, taktéž dle názoru Čermákova obě tyto části výrazně překonávají zbylé tři.

⁹⁹ S. Vyšehrad. Kruh epických básní od Julia Zeyera. *Květy*. 1880, 251.

¹⁰⁰ an. Literatura. *Světozor*. 1880, 179.

¹⁰¹ Viz S. Vyšehrad. Kruh epických básní od Julia Zeyera. *Květy*. 1880, 251. a VRCHLICKÝ, Jaroslav. Vyšehrad. *Lumír*. 1880, 208.

¹⁰² Viz např. RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. Komentář. In: ZEYER, Julius. *Vyšehrad / Troje paměti Víta Choráze*. Brno: Host, 2009, 273.

¹⁰³ Explicitně S. a Schulz.

¹⁰⁴ Článek v *Ruchu*, také Čermák a Kolár.

¹⁰⁵ S. Vyšehrad. Kruh epických básní od Julia Zeyera. *Květy*. 1880, 252.

¹⁰⁶ an. Literatura a umění. *Ruch*. 1880, 214.

2.2.10.2 Hodnocení mimoestetických kvalit

Na první pohled nás upoutá problematika českého, potažmo slovanského charakteru básní. Můžeme snadno pochopit, proč na sklonku devatenáctého století, kdy velkou část společnosti v českých zemích zaměstnával problém národní identity a samostatnosti, pátrání po původu Zeyerových inspiračních zdrojů vystupuje do popředí. Básník *Vyšehradu* se proslavil již dříve svou prózou, a to s exotickými náměty.¹⁰⁷ Mnozí kritikové¹⁰⁸ vyjadřují radostný podiv nad skutečností, že tentokrát přichází s verši opěvujícími staré sídlo českých vládců. „Zbývá ještě jedna veliká otázka: je-li ten svět zde líčený opravdu českým?“¹⁰⁹ Šest z devíti recenzentů odpovídá kladně. Mokřý, S., Schulz a Kolár považují cyklus za ryze národní, Vrchlický a Čermák mluví o duchu slovanském. Naproti tomu redaktor *Ruchu* upozorňuje na převahu inspirace řecké a latinské a článek ve *Světozoru* odmítá vlivy domácí, ba vůbec slovanské. Neruda nachází na stránkách sbírky současně mýty české i všeobecné, hodnocení (ne)českosti díla se jako jediný zcela vyhýbá.

Dalším významným tématem diskuzí je Zeyerova věrnost historii. Ačkoli recenzenti hovoří o dobách temné minulosti, považují přesto dochované střípky informací za dostatečně závazné, aby jimi poměřovali rozsah fantastičnosti nově vzniklého eposu. Mokřý, S. i Schulz uvádějí, že vyprávění je vystavěno na základě lidových bájí, které doplňuje, a vytváří tak „překrásný celek“¹¹⁰. Totéž pozměňování a přetváření sebrané látky hodnotí recenzent *Ruchu* negativně, zásahy do původnosti témat pokládá za nadměrné. Také Čermák si společně s Kolárem s nelibostí všimá převahy fantazie nad pravdivostí. „Není v tom ovšem základu historického, ba aniž oprávněně mythyckého, nýbrž pouze fantastického...“¹¹¹ Snad právě opulentní fantastičnost *Vyšehradu* vede Čermáka a Nerudu k tomu, aby nazvali Zeyerův styl romantickým. Všimněme si, že naopak Vrchlický se vyjadřuje o Zeyerovi jako o někom, kdo z bájných postav svlékl romantický háv, jímž byly v průběhu dějin přioděny.¹¹²

Vzhledem k námětu i žánru je dílo v době svého vzniku srovnáváno s *Rukopisy*, domnělou památkou národního významu. Komparace se objevuje ve třech z výše

¹⁰⁷ Např. prostředí Ruska (*Ondřej Černyšev*), Indie a Egypta (*Báje Šosany*).

¹⁰⁸ Mokřý, Neruda, Schulz, anonym ve *Světozoru*.

¹⁰⁹ VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Vyšehrad. Lumír*. 1880, 208.

¹¹⁰ S. Vyšehrad. Kruh epických básní od Julia Zeyera. *Květy*. 1880, 251.

¹¹¹ KOLÁR, J. J. Rozpravy krasoumné. *Lumír*. 1882, 200.

¹¹² Viz VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Vyšehrad. Lumír*. 1880, 208.

uvedených článků. Vrchlický pouze upozorňuje na rozdíl v pojetí zpracované látky. Autor stati ve *Světozoru* upřednostňuje stavbu verše *Rukopisu královédvorského* před Zeyerovým jambickým metrem. Literární rubrika *Ruchu* se v souvislosti s *Rukopisem zelenohorským* zabývá morálním profilem postavy Libuše. Její ztvárnění nevyhovuje představám o autoritativní panovnici, realizovaným právě v *Rukopise*. „Libuše, jak se nám jeví v prvním a v dalších zpěvech, jest sice poetickou, ale lépe by byl učinil, kdyby byla samostatnější, méně závislou na vůli bohů.“¹¹³

Faktorem působícím na přijetí díla neméně nežli estetické či etické normy je sama osobnost autora. V rozborech konkrétních recenzí jsme zmínili, že většina kritiků neopomíná poukázat na Zeyerovu proslulost. Mokrý, Čermák, S. i Neruda jej považují za vynikajícího prozaika a s nadějí přistupují k prvním publikovaným veršům. Již zvuk básníková jména vyvolává zjevně specifická očekávání. „Otvíráme s velikým očekáváním knihu Zeyerovu – vždyť jmeno jeho samo slibuje dar nevšední ceny [...]“¹¹⁴

2.3 Ohlasy na druhé vydání (1886/88)

Vlastně se musíme divit, že teprve po šesti letech vydána v druhém vydání básnická sbírka, která nejen plnou měrou toho zasluhuje, ale která také hned po prvním vydání všeobecně a jednohlasně byla uvítána s nejradošnějším vědomím jakožto zdařilý útvar epických skladeb českých.¹¹⁵

2.3.1 Rozhledy literární: Leander Čech (1886)

Stručný článek Čechův u příležitosti druhého vydání eposu připomíná všeobecně nadšené přijetí vydání prvního. Tematiku bájných časů považuje za již typickou pro Zeyerovu tvorbu, kterou chválí jakožto celek, ovšem v duchu vlasteneckém neváhá zdůraznit výlučné postavení *Vyšehradu* pro ryze český ráz. „A nikterak nechtějice ubíratí na hodnotě básním jeho, které na Erinu své mají dějiště, Vyšehrad Zeyrův [sic!] jakožto plod české epiky vytrysknuvší na rodné půdě, u nás vždy přední bude zaujímati místo.“¹¹⁶

¹¹³ an. Literatura a umění. *Ruch*. 1880, 214.

¹¹⁴ S. Vyšehrad. Kruh epických básní od Julia Zeyera. *Květy*. 1880, 251.

¹¹⁵ ČECH, Leander. Julia Zeyera Vyšehrad. *Rozhledy literární*. 1886, 228.

¹¹⁶ Tamtéž.

Akcentováno je těsné sepětí všech pěti zpěvů, svým předivem ovíjejících starobylé sídlo Přemyslovců, jež tvoří centrum celé skladby. Skromnou národní mytologii vhodně doplňuje psychologizace postav. Jejich vykreslení označuje Čech (v souladu s dobovou kritikou, avšak v rozporu s hodnocením pozdějších let)¹¹⁷ za plastické. Čtenáře taktéž upoutá „klidný, epický tón, ale i ta čaruplná, lahodná mluva“¹¹⁸.

V závěru recenzent vyslovuje naději, „že i mladší čtenářstvo, jemuž by snad tímto vydáním básně Zeyerovy po prvé [sic!] přišly do ruky, nejen se líbezně pokochá v říši čisté poesie, ale i rozkošnou výpravou mohutných českých bájí v srdce své zakotví novou vzpružinu k lásce k vlasti“¹¹⁹. Z tohoto vyjádření můžeme usuzovat na důležitost mimoestetické národně buditelské funkce, kterou literatuře připisuje.

2.3.2 Hlídkka literární: A. F. (1888)

Kritik A. F. věnuje druhému vydání *Vyšehradu* hned dvě poměrně rozsáhlá pojednání. Předně se podivuje nad tím, že se české písemnictví příliš nezaobírá tematikou mýtu národní minulosti, ačkoli *Rukopisy* svého času vzbudily o období někdejší slávy české země vřelý zájem. Zeyerovu sbírku označuje za první pozoruhodný pokus o umělou skladbu s tímto námětem. Shledává jej „pokusem tím zajímavějším, poněvadž jednak pochází z dílny básníka, jenž předměty svého tvoření po větším díle hledal na polích exotických, jednak že zrodil se za vlivův epické písní tohoto způsobu nehrubě příznivých.“¹²⁰ Nepříznivými vlivy rozumí skepsi historiků, o jejichž praxi „nelze tvrdit, že by za dob posledních šetrně byla naložila s prvotinami minulosti slovanské [...]“¹²¹ Zde vidíme, že spor o *Rukopisy* je v české společnosti koncem 80. let 19. století živě přítomen. Básníková fantazie by dle A. F. neměla být limitována historickou pravdivostí. Neúplnost dochovaných zkazek dává k dispozici sice nepříliš mnoho vodítek, zato však poskytuje o to více tvůrčí svobody.

Recenze poskytuje obsáhlý komentář k jednotlivým zpěvům, shrnujíc především dějovou linii příběhů. Nalezneme zde řadu hodnotících výrazů, povětšinou pochvalných (nechybí adjektiva jako „pěkný“, „úchvatný“, „pestrý“, „vtipný“, „neodolatelný“).

¹¹⁷ Viz např. RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. Komentář. In: ZEYER, Julius. *Vyšehrad / Troje paměti Víta Choráze*. Brno: Host, 2009, 273.

¹¹⁸ ČECH, Leander. Julia Zeyera Vyšehrad. *Rozhledy literární*. 1886, 228.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ A. F. Julia Zeyera Vyšehrad. *Hlídkka literární*. 1888, 8.

¹²¹ Tamtéž.

Pozornosti se těší zejména Zeyerovo líčení „velebností formy a tendencí obsahu dojmavé“¹²², a objevíme dokonce přirovnání popisu boje mezi bytostmi světla a tmy ke *Ztracenému ráji* Johna Milтона.

Druhá, navazující stať je věnována podrobnému rozboru tematiky a poetiky díla. Autor považuje postavy a výjevy, jimiž Zeyer doplnil známé lidové báje, za plod nikoli čiré fantazie, nýbrž poctivého studia slovanské mytologie. Básník vybíral pro svůj epos bytosti božského původu, dále antropomorfizované přírodní živly, ve kterých lze spatřovat pohádkové motivy. Jejich mnohdy nenadálé zjevení na scéně přibližuje žánr báchorce. Jako již dříve Čermák v *České včele* a neznámý kritik v *Ruchu*,¹²³ nachází A. F. paralelu k Homérově *Odyssee*, ovšem z tohoto srovnání nevychází *Vyšehrad* nejlépe. Řeckému umělci slouží nadpřirozené jevy pouze „za podklad a pozadí“¹²⁴, v Zeyerově skladbě ale příliš těsně nahromaděné divy a zázraky jsou „na ujmu přehlednosti, plynosti a epického klidu“¹²⁵. Ohledně plynulosti textu připojuje kritik další výtku, a sice rozvláčnost některých pasáží, a navíc nemotivovanost dílčích dějů sloužících jen jako sdělení čtenáři a nezapadajících do logické struktury příběhu. „[...] není s dostatek zřejmý motiv, proč sestra sestře, Tetka Kaši vykládá široce přece známou věc, domácí život rodiny Krokovy na hradě Budči. Čtenář znamená, že pravým adresem líčení toho jest on sám, a to v umělé básni epické jest chybou.“¹²⁶

Ohledně pramenů básnickovy inspirace zastává A. F. pevné stanovisko: „Máť on právo bráti látku, kde se mu líbí a kde ji najde, jen když různost paběrků svých dovede opatřiti stejnorodou barvou.“¹²⁷ Náměty čerpal Zeyer z kultury indické a řecké, spolu s recenzentem nacházíme ale také paralely k domácím pověstem, popřípadě pohádkám. Slovanská idea lásky a míru zaznívá každým z pěti zpěvů, její hlavní nositelkou se stává Libuše, „bytost' vznešená, které svět se koří“¹²⁸. Rek Bivoj, přinášející přemoženou stvůru – divého kance – živou, symbolizuje boj bez zbytečného násilí. Mezi umně a rozmanitě ztvárněnými charaktery vystupuje nejvýše kněžna Libuše, kolem její osoby se soustřeďují veškeré důležité peripetie. „S takou láskou, jak obraz Libušin, není žádný jiný v básni proveden [...]“¹²⁹ V neposlední řadě spatřuje kritik na několika místech

¹²² Tamtéž, 10.

¹²³ Viz kapitoly 2.2.2 a 2.2.7.

¹²⁴ A. F. Julia Zeyera Vyšehrad. *Hlídky literární*. 1888, 44.

¹²⁵ Tamtéž, 45.

¹²⁶ Tamtéž, 44.

¹²⁷ Tamtéž, 45.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Tamtéž.

eposu odkazy k *Rukopisům*, své tvrzení dokládá řadou konkrétních příkladů (např. právě charakteristikou Libuše).

A. F. vyzdvihuje náladu sbírky, náladu velmi sugestivně vyjádřenou, vyznačující vřelý vztah člověka k přírodě. „Celá báseň čte se jako hymnus přírody [...]“¹³⁰ Podmanivost líčení se podobá indické poezii, již se nechal inspirovat například také Vrchlický. Cizím vzorům vtiskl Zeyer vlastní originální podobu, a dal tak vzniknout nevšedním působivým obrazům. „Vzlet obrazotvornosti, hloubka citu združena [sic!] tu s bohatostí a lahodou slovesného výrazu, v němž popis a přirovnání převládají.“¹³¹

Verš je hodnocen kladně jako plynulý a ne jednotvárný, navzdory délce skladby. Zmíněno je jambické metrum, jeho vhodnost či nevhodnost není však posuzována. Za nápadnou označuje A. F. figuru aliterace, již si žádný z předchozích kritiků nevšimá.

2.3.3 Shrnutí

Druhé vydání *Vyšehradu* (1886) bylo kritikou přijato příznivě. O šest let dříve se k Zeyerovu prvnímu básnickému pokusu vyslovilo nepoměrně více hlasů, nynější recenze zaznívají spíše jen jako jejich dozvuky. Obsahově se jim ostatně velmi blíží, ve středu pozornosti stále zůstává otázka inspiračních zdrojů, (ne)slovanského charakteru, vlastenectví, poměru historie a básnickovy fantazie.

Ani tentokrát se recenzenti neshodnou, lze-li sbírku považovat za „těsný organický celek“¹³², či za pět samostatných zpěvů „brzy tužeji, brzy volněji spojených“¹³³. Jednotný názor se naopak projevuje ohledně zacházení s látkou českého bájesloví, již autor vhodně upravil a rozšířil v rozsáhlou epickou skladbu. A. F. podporuje tvůrčí svobodu, vyčítá však místy až přílišnou fantastičnost.¹³⁴ Čech nikterak nepochybuje o českém duchu básní, ale A. F. upozorňuje na cizí prameny. Za přednostní inspiraci označuje ovšem mytologii slovanskou, objevuje také několikeré reminiscence z *Rukopisů*. Vyzdvihováno je v obou případech vlastenecké cítění básníka, jenž „mluví k srdci českému“¹³⁵ a předává mu poselství s důležitým úkolem: „[...] předkem nadšeně milovati jazyk svůj a vlast', a mezi ostatními národy býti

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Tamtéž, 46.

¹³² ČECH, Leander. Julia Zeyera Vyšehrad. *Rozhledy literární*. 1886, 228.

¹³³ A. F. Julia Zeyera Vyšehrad. *Hlídky literární*. 1888, 8.

¹³⁴ Viz tamtéž, 45.

¹³⁵ ČECH, Leander. Julia Zeyera Vyšehrad. *Rozhledy literární*. 1886, 228.

apoštolem míru a kultury.“¹³⁶ Nepovšimnut nezůstane ani vytříbený básnický jazyk a rozmanité ztvárnění postav.

Při bližším pohledu si uvědomíme, že mimoliterární kvality hrají při recepci přibližně stejnou roli jako literární. Hned v úvodu obě zde představené recenze obracejí pozornost ke vztahu díla k české zemi, do popředí tak vystupují záležitosti mimoestetické, především otázka vlastenectví (nejen jeho vyjádření, navíc ještě roznícení v srdcích čtenářů). Téže problematiky se dotýká Čech i v závěru svého příspěvku.¹³⁷

¹³⁶ A. F. Julia Zeyera Vyšehrad. *Hlídky literární*. 1888, 45.

¹³⁷ Viz kapitolu 2.3.1.

3 VÝVOJ RECEPCE VYŠEHRADU

V předchozí kapitole jsme se věnovali první vlně recepce Zeyerova *Vyšehradu*, přičemž jsme vycházeli z časopiseckých recenzí na první a druhé vydání. Nyní se pokusíme zachytit proměny pozice *Vyšehradu* v českých literárních dějinách. Porovnáme význam připisovaný této knize v nekrolozích, monografiích, studiích a syntézách a konečně se zaměříme na předmluvy a doslovy, jimiž byla některá vydání opatřena.

3.1 Nekrology a výročí

„Úmrtí Julia Zeyera vzbudilo v časopisectvu našem značný ohlas. To je potěšitelný moment vůči faktu, jak za života básníkovy jeho tvorba byla podceňována nebo ignorována.“¹³⁸ Otázkou zůstává, nakolik se literární svět začal zajímat o tvorbu zesnulého spisovatele a nakolik „jen“ o jeho osobnost. Česká periodika byla na přelomu ledna a února 1901 skutečně plna vzpomínek a ohlédnutí, obsáhlá vyprávění Zeyerových přátel střídala stručná úmrtní oznámení. Objevuje se také několik pokusů o vytyčení vrcholu básníkovy tvorby.

K lásce druží se i činy rekovné, jež Zeyer, pěvec mytických hrdin a rytířského středověku, toho zamilovaného svého feudálního světa, nadšeně a výmluvně opěvá. „Vyšehrad“ a „Román o věrném přátelství Amise a Amila“ jsou nejtypičtějšími projevy z obou heroických sfer, náležejí též k nejlepšímu, co vyšlo ze Zeyerova péra.¹³⁹

Většinou prohlašuje se za arcidílo jeho Vyšehrad. [...] ba není jediné básnické skladby Zeyerovy, která by pro něčí cit a vkus nebyla ze všech nejkrásnější; oplývát každá krasami, unášejíc něhou a dojemnou hloubkou citovou. V takovém bohatství rozeznati a určití nejdražší skvost, k tomu by náleželo velké znalectví – a velká odvaha.¹⁴⁰

¹³⁸ KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří. F. V. Krejčího „Julius Zeyer“. *Moderní revue*. 1901, 271.

¹³⁹ I. B. Julius Zeyer. *Zvon*. 1901, 239.

¹⁴⁰ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. Nad hrobem Julia Zeyera. *Osvěta*. 1901, 208.

V připomínce Zeyerova výročí roku 1911 užívá Jaroslav Kamper označení „básník ‚Vyšehradu““¹⁴¹, což naznačuje těžiště reflexe Zeyerovy tvorby. Také zastává názor, ve shodě s mnoha dalšími osobnostmi českého literárního světa, že se větší pozornosti Zeyerovi dostalo až posmrtně, přesto důrazně upozorňuje na fakt, že spisovatelovo desetileté výročí úmrtí zůstalo opomenuto deníky stejně jako tiskem beletristickým. Svůj fejeton zakončuje velmi skeptickými slovy: „Osud našich básníků není hoden závidění. I když se na ně vzpomíná, i když se na ně nemyslí. A skoro těžko říci, co z obého jim spíše přát.“¹⁴²

3.2 Monografie

První monografická práce o Juliu Zeyerovi vyšla brzy po jeho smrti (ještě v roce 1901). Následovala řada prací s nejrůznějším zaměřením – na spisovatelovy životní osudy, na básnickou poetiku, na konkrétní motivy v díle atd. Nejznámější, dodnes nepřekonanou, knihou shrnující Zeyerův život i literární tvorbu je biografie *Julius Zeyer* od Jana Voborníka, vydaná jako součást Zeyerových sebraných spisů (1907).

3.2.1 František Václav Krejčí: Julius Zeyer: kritická studie (1901)

Krejčí se ve své *Kritické studii* zabývá jednak rozbořem Zeyerovy estetiky, jednak jeho psychologií a jejími projevy v díle. Ve výčtu veršové tvorby je na prvním místě jmenován *Vyšehrad*, autor se mu však samostatně nevěnuje. Mluví-li o mýtech a lidových tradicích v Zeyerových skladbách, zdůrazňuje schopnost dovedného zhmotnění postav, jejichž podstatné rysy zůstávají zachovány tak, jak jsou naší kultuře známy, jejichž charaktery jsou ale zároveň uzpůsobeny jemnému citu básníka. Krokovy dcery i bájně bohatýry přirovnává Krejčí ke středověkým rytířům tklivých citů a křesťanského smýšlení. Též uměle vykreslené přírodní scenérie mohou v eposu působit anachronicky. Přesto, nebo právě proto Zeyerova iluze dávnověku okouzluje a čtenářům zpřítomňuje děje neodolatelně živé a plastické.

Vliv staré Prahy (její pověsti zprostředkovala mladému Juliovi česká chuť) je zmiňován jakožto nejpodstatnější impuls pro tvorbu romanticky fantastických básní. Dalším neméně důležitým je podle Krejčího také tzv. „rasový patriotismus“.

¹⁴¹ KAMPER, Jaroslav. Feuilleton. *Lumír*. 1911, 231.

¹⁴² Tamtéž, 232.

[...] básník, jemuž není vlastní individualita dosti silnou oporou a jemuž jí není ani současná společnost národní, poněvadž se mu zdá příliš malichernou a degenerovanou, hledá tuto oporu v příslušnosti k tomu obrovskému celku časovému a ethnografickému, jímž jest plémě, nejen naše české, slovanské, ale arijské vůbec. Odtud jeho úcta před velebou mytů a lidové pověsti.¹⁴³

Zeyer představuje pro Krejčího básníka se dvěma tvářemi – jednou obrácenou k dávným časům a druhou zkřivenou bolestmi dneška. Obecně vidí odvrácení se do hlubin času jako neojedinělý soudobý fenomén. „Onen útěk z přítomnosti, ono zachycování se o dalekou velikost, jakou jsme konstatovali u Zeyera, to jsou tedy zjevy u nás jistou měrou typické, pro češství sedmdesátých a osmdesátých let jistou měrou příznačné.“¹⁴⁴

3.2.2 Jan Voborník: Julius Zeyer (1907)

Voborníkova monografie vyšla jako poslední, pětaticátý, svazek Zeyerových sebraných spisů. Autor zde čerpá mimo jiné ze své vlastní známosti s básníkem, dále z řady jeho dopisů. V kapitole o Juliově dětství zmiňuje – ve shodě s mnoha dalšími životopisci – podstatnou roli chůvy v procesu formování básnického talentu a vlasteneckého cítění mladého hochy.

Dozvídáme se o okolnostech vzniku první básně cyklu *Vyšehrad, Ctirada*, jež Voborník komparuje s Vrchlického *Šárkou*. Posléze se věnuje motivickému rozboru celé sbírky. Prameny nachází v Hájkově *Kronice české*, v *Rukopise zelenohorském* a především v indoevropských mýtech, společných různým kulturám. Postupně odkrývá rozsáhlou badatelskou práci, jež předcházela samotnému aktu psaní a doplňovala spontánní tvůrčí obraznost. Vyzdvihuje originalitu epických skladeb, předobrazem kterých byly pouhé střípky národních bájí. Zeyer tyto drobné památky dokázal přetvořit ve velkolepé příběhy s všeobecným poselstvím. „Obdivuhodným uměním a právě tvůrčí obrazností dovedl básník navinouti tyto hluboké vztahy kosmické na skrovné, holé větve staročeské pověsti.“¹⁴⁵

Výklad přírodních mýtů, božských rodokmenů hrdinů a mnohých prokomponovaných souvislostí je ilustrován paralelami z evropských bájí a pohádek.

¹⁴³ KREJČÍ, F. V. *Julius Zeyer: kritická studie*. Praha: Hejda a Tuček, 1901, 89.

¹⁴⁴ Tamtéž, 106.

¹⁴⁵ VOBORNÍK, Jan. *Julius Zeyer*. Praha: Česká grafická akciová společnost Unie, 1907, 101.

Voborník upozorňuje, že se nejedná o dílo alegorické, nýbrž o přebásnění kouzelných příběhů lidové slovesnosti. Ve svém rozboru Zeyerových mýtů se snaží postihnout jejich dvojakou povahu: „Krásná ta báseň mluví, jak patrně, dvojí řečí: Každému přístupnou řečí krásy, pohádek a popisů, a tajemnou řečí bájí.“¹⁴⁶

Táže se po významu *Vyšehradu* a odpovídá si: „[...] básnickou činností krásotvornou podán v něm národu celek, jímž okruh nejstarších jeho pověstí u velikých mýthických tvarech obživil, tím z nejistot pochybné pravdy historické vyvržen a v souvislost s trvalými pravdami kosmickými uveden byl.“¹⁴⁷

3.2.3 Miloš Marten: Julius Zeyer (1910)

Martenova studie (roku 1916 zařazena do knihy *Akkord: Mácha, Zeyer, Březina*) analyzuje Zeyerovu tvorbu jako celek, listuje stránkami jednotlivých knih a pátrá v nich po jednotícím principu. Styl básnickových veršů, próz i dramát odhaluje jako jednotvárný, neměnný: „[...] dojmem, kterým působí Libušin hněv, je vyvolán týmiž prostředky, jichž užívá epika Vyšehradu.“¹⁴⁸

Věnuje se poetice Zeyerova mýtu, líčí Marten kouzelný svět rozplývající se v mlze bájí, svět lyrické citovosti, jenž ožívá dotekem pera poetova, neboť „Zeyer magnetisuje minulost prudkými proudy idejí a vášní, křísí její duši, nebo přesněji: dává jí duši, vroucí myšlenkami a city.“¹⁴⁹ Eposy jako *Vyšehrad* a *Čechův příchod* netematizují pouze národní prapočátky ani nevzdvihují hrdinství bohatýrů pro lesk a slávu bájných časů, dostává se jim statusu metafyzického tajemství, „mystické záhady země, hmoty a bytí“¹⁵⁰. Zeyerův symbolismus – především antropomorfizace přírody – je zde označen za nástroj sentimentu.

Verš básníkův hodnotí Marten jako velmi plastický, vytvořený aplikací malířských metod na poezii. Upozorňuje též na zásadní roli estetična při zobrazování postav a dějů. „Křesťanský motiv *Epopoje* i národní symbol *Vyšehradu* jsou estetické kategorie více nežli filosofické: tyto básně křísí historii nebo mythus pro krásu barev, linii gest, pro tajemnou sílu velikosti, ne aby z nich vybavily dějinný zákon.“¹⁵¹

¹⁴⁶ Tamtéž, 93.

¹⁴⁷ Tamtéž, 105.

¹⁴⁸ MARTEN, Miloš. *Julius Zeyer*. Praha: Kamila Neumannová, 1910, 19.

¹⁴⁹ Tamtéž, 23.

¹⁵⁰ Tamtéž, 53.

¹⁵¹ Tamtéž, 26.

3.2.4 Václav Zbrojný: Julius Zeyer: nástin života a díla (1921)

Monografie Zbrojného přináší, jak již napovídá název, pouze náčrt podoby Zeyerovy a jeho díla. Zpracovává biografii a naznačuje psychologii básníka. Z celé obsáhlé tvorby vybírá tři ukázky: z *Karolinské epeje*, z *Románu o věrném přátelství Amise a Amila* a z *Poesie. Vyšehrad* uvádí ve stručném přehledu Zeyerových prací na čestném prvním místě,¹⁵² nijak jej ovšem nehodnotí.

3.2.5 Eva Jurčinová: Julius Zeyer, život českého básníka (1941)

Ve shodě s titulem knihy se autorka zabývá především údaji biografickými, provádí nás krajem Zeyerova dětství i dospělosti, věnuje pozornost vlivům, jež utvářely mladou básnickou mysl. Pozastavuje se nad tím, že ho kritika nedovedla pochopit a nedocenila výjimečné umění jím stvořené. Vyjadřuje se o Zeyerovi téměř jako o mučedníku. Pouze „mladý literární historik, profesor Jan Voborník, psal o jeho knihách s oddaností a vykládal s pochopením jeho dílo“¹⁵³.

Vyprávění o vzniku básnického cyklu *Vyšehrad* neopomíjí vzájemné působení mezi básníkem a jeho tehdejším přítelem Vrchlickým, navíc přidává již méně známou historii o inspiraci předního českého sochaře: „Každý ze zpěvů ‚Vyšehradu‘ nosil Zeyer do Prahy J. V. Sládkovi a přečetl mu jej u něho. Kdysi jeho čtení naslouchal Myslbek a Sládek tvrdil, že postavy Myslbekovy měly původ v Zeyerově čtené poesii, aspoň v její velké původní koncepci.“¹⁵⁴

3.2.6 Václav Renč: Julius Zeyer: poznámky k jubileu (1941)

Ke stoletému výročí básníkovy narození (a zároveň čtyřicetiletému výročí úmrtí) vychází Renčova stať shrnující Zeyerův život a komentující dílo, z nějž za klíčové považuje romány *Jan Maria Plojhar*, *Dům U tonoucí hvězdy* a básnickou skladbu *Troje paměti Víta Choráze*.¹⁵⁵ V celém umělcově odkazu nalézá příznačné romantické prvky, upozorňuje na detailní líčení krajiny a nálad (připisuje Zeyerovi titul „výtvarný básník“¹⁵⁶) a připomíná všeobecně uznávaný vliv české chůvy. Bájně příběhy, motivy

¹⁵² Srov. KREJČÍ, F. V. *Julius Zeyer: kritická studie*. Praha: Hejda a Tuček, 1901, 8.

¹⁵³ JURČINOVÁ, Eva. *Julius Zeyer, život českého básníka*. 2. vyd. Praha: Topičova edice, 1941, 112.

¹⁵⁴ Tamtéž, 39.

¹⁵⁵ Srov. RENČ, Václav. *Julius Zeyer: poznámky k jubileu*. Praha: Vyšehrad, 1941, 20.

¹⁵⁶ Srov. tamtéž, 28.

několika skladeb básnických i dramatických, včetně *Vyšehradu*, se zdají symbolizovat osudy spisovatelovy vlasti.

V úvodu své práce Renč konstatuje, že soudobá kritika si Zeyera příliš nevěšmala. V závěru se již vyjadřuje optimističtěji s pohledem upřeným do budoucna: „Nejedna nová cesta české poesie se výhodně zkrátí, povede-li přes Zeyera. A to je nejprůkaznějším dokladem životnosti literárního díla.“¹⁵⁷

3.2.7 Shrnutí

Přestože Julius Zeyer bývá nezdědka označován za „básníka Vyšehradu“, blíže se tomuto dílu nevěnuje, s výjimkou Voborníka, žádný z výše uvedených autorů. Hlubší analýze se těší nejčastěji próza *Jan Maria Plojhar*, dále pak *Dům U tonoucí hvězdy*, *Román o věrném přátelství Amise a Amila* a epická báseň *Troje paměti Víta Choráze*. Zabývá-li se text poetikou zeyerovské báje, uvádí chůvino vyprávění jako podnět a indoevropskou mytologii jakožto pramen pro vznik epických skladeb tematizujících český dávnověk. Marten klade důraz na estetické kvality Zeyerových básní a spolu s Voborníkem upozorňuje na transcendentální symbolický význam mýtů.

3.3 Studie

Obsáhlý materiál dokumentující tvorbu Julia Zeyera představují časopisecké a knižní studie. Z nepřeberného množství vybíráme několik studií, které se věnují *Vyšehradu*. Jedná se převážně o texty ze sborníků *Julius Zeyer: Texty, sny, obrazy* (1997) a *Julius Zeyer, lumírovský básník v duchovním dění Evropy* (2009), nejsou ovšem opomenuty ani dokumenty starší.

3.3.1 Vilém Mrštík: Julius Zeyer a česká „kritika“ (1901)

Mrštík píše pojednání o Zeyerově obrazu v zrcadle české kritiky. Zaznamenává (v souladu s názorem pisatelů vzpomínek a nekrologů)¹⁵⁸, že se po básnickově smrti stalo jeho dílo středem zájmu o poznání většího než za života. Vyčítá kritikům nepochopení výjimečně individuálního talentu a obhajuje ryzost národního charakteru Zeyerových básní a próz. „Do plna slovanské duše hrábl nejnádhernější epopéji Vyšehradem.

¹⁵⁷ Tamtéž, 31.

¹⁵⁸ Viz kapitulu 3.1.

Kdo chce, ať jakkoli o ní soudí, ale báseň ta vyrvána byla z duše nám všem a drahou, věčně krásnou pro nás už zůstane.“¹⁵⁹

3.3.2 Julius Fučík: Chůva (1947)

Ve svém textu z knihy nazvané *Tři studie: Božena Němcová, Karel Sabina, Julius Zeyer* vypravuje Fučík o múzách a vychovatelkách básníků, především o Zeyerově chůvě Bětě. Představuje ji jako prostou ženu z lidu, jako synekdochu národa, která mladého básníka zasvětila do tajů pohádek a bájí. Upozorňuje ovšem na to, že nebyla „nositelkou mythotvorné tradice národní“¹⁶⁰, jak bývalo někdy vykládáno, „neboť tvoření mytů byl navždy konec, jakmile se umění stalo uměním“¹⁶¹.

Zeyer využívá podrobné znalosti staré epiky, nekopíruje ji však, do prostoru báje zasazuje moderní myšlenky 19. století.

Zelený vítěz – nejkrásnější ze Zeyerových tak zvaných „mýtů“, významně věnovaný „nezapomenutelné památce staré chůvy“ – je básnické okouzlení jarem, luční květinou, lesem, pramenem, oblakem a tato přírodní lyrika, vydobytá teprve novodobým romantismem a nejen neznámá, nýbrž přímo protichůdná mytům, zcela přetavuje všechny bájeslovné prvky v průvod moderní romantické poesie. Vlasta – to je moderní boj za osvobození ženy, Kaša mluví slovy romantického básníka devatenáctého věku [...]“¹⁶²

Fučík vnímá silnou básnickou invenci Zeyerovu, kterou odhalili již mnozí kritici v osmdesátých letech 19. století.¹⁶³ Nijak se nepozastavuje nad inspirací nejen českými mýty, nýbrž také francouzskými, irskými, egyptskými, indickými a řeckými.¹⁶⁴ Umělecký záměr je zde nadřazen pochlebnosti národu, čímž ovšem není zpochybněno autorovo vlastenectví, hojně připomínané na jiných místech textu.

¹⁵⁹ MRŠTÍK, Vilém. Julius Zeyer a česká „kritika“. In: *Moje sny: Pia Desideria*. Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1901, 341.

¹⁶⁰ FUČÍK, Julius. Chůva. In: *Tři studie: Božena Němcová, Karel Sabina, Julius Zeyer*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1954, 122.

¹⁶¹ Tamtéž, 123.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Viz kapitoly 2.2 a 2.3.

¹⁶⁴ Srov. FUČÍK, Julius. Chůva. In: *Tři studie: Božena Němcová, Karel Sabina, Julius Zeyer*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1954, 122.

3.3.3 Julius Zeyer: Texty, sny, obrazy (1997)

3.3.3.1 Miroslav Červenka: Lumírovec: sémantika verše v Zeyerově epice

Červenkův příspěvek pojednává o podobě verše, v níž dnešní čtenář spatřuje pouhý ornament, zatímco původně se jednalo o znak s vlastním významem. Uvádí, že lumírovské básnictví upřednostňovalo jamb oproti trocheji. Mnozí spisovatelé (a nejinak Zeyer) byli pro volbu tohoto metra kritizováni, ačkoli „český jazyk se jambu nijak zvlášť nevzpíral“¹⁶⁵. Formální stránka poezie druhé poloviny 19. století byla regulována pevnými pravidly. „Epika si žádá dlouhého verše, a je zajímavé, jak nesmírně málo možností se epickému básníkovi, jakým byl Zeyer, při výběru metra nabízelo. Byl to vlastně jen pětistopý jamb v rýmované a nerýmované variantě.“¹⁶⁶ V dané situaci se prostředkem ozvláštňení stávají změny větné intonace. Červenka informuje, že Jan Mukařovský pojmenovává tzv. „zeyerovskou figuru“, jež se vyznačuje dvěma přízvukově-intonačními vrcholy verše, umístěnými na počátku a na konci. Této figury využil Zeyer přibližně v polovině rozsahu *Vyšehradu*, aby jejím prostřednictvím evokoval starobylost skladby.

3.3.3.2 Helena Lorenzová: Solární mýtus v díle Julia Zeyera

Lorenzová analyzuje *Vyšehrad* z tematického hlediska. Pátrá po symbolech a rozkrývá jejich význam pomocí paralel s jinojazyčnými literaturami. „Cyklus Vyšehrad přímo překypuje solární symbolikou a slunečními mýty,“¹⁶⁷ což autorka ilustruje příklady: smrt a zmrtvýchvstání Zeleného vítěze vysvětluje jako dráhu slunce; Ctírad a Šárka zastupují slunce a měsíc; Libuše představuje mladé slunce, její vláda je zlatým věkem národa; též v Přemyslově rodokmenu figuruje slunce na čestném místě.

Zeyerův zájem o jiné kultury a vzájemnou provázanost cizích zvyklostí s domácími se projevil snahou hledat kořeny českých pověstí v indoevropské tradici.

Zeyerův pokus o národní mýtus je však motivován zcela jinými cíli než Rukopisy, kterými byl – alespoň po formální stránce – bezesporu ovlivněn. Není nesen patosem nacionalismu, ale naopak snahou začlenit počátky české kultury do širších

¹⁶⁵ ČERVENKA, Miroslav. Lumírovec: sémantika verše v Zeyerově epice. In: VLČEK, Tomáš et al. *Julius Zeyer: Texty, sny, obrazy*. Městské muzeum ve Vodňanech a Společnost Julia Zeyera, 1997, 22.

¹⁶⁶ Tamtéž, 23.

¹⁶⁷ LORENZOVÁ, Helena. Solární mýtus v díle Julia Zeyera. In: VLČEK, Tomáš et al. *Julius Zeyer: Texty, sny, obrazy*. Městské muzeum ve Vodňanech a Společnost Julia Zeyera, 1997, 38.

kontextů nadnárodních. Ve Vyšehradu je naznačeno, že česká kultura vyrostla z kultury praslovanské, kterou zde zastupují bohové Velez, Černobog a Svarog.¹⁶⁸

Na rozdíl od prvních recipientů přijímá Lorenzová Zeyerův kosmopolitismus pozitivně, jako snahu rozšířit obzory českého čtenářstva, která předznamenává literární tendence 20. století.

3.3.3.3 Tomáš Vlček: Výtvarné umění v životě a díle básníka vizí a snů

Článek je věnován Zeyerovu vztahu k umění implicitně vyjádřenému v jeho knihách. Vlček odhaluje dva základní prostředky, jimiž se básník pokouší vymanit z krize, rozpadu hodnot konce století: obraz a mýtus.¹⁶⁹ Jsou to především obrazy přírody, jež společně s kulturou utváří ideální jednotu. Barvy považuje Vlček za jeden ze základních stavebních prvků Zeyerových básní (podobně jako Renč)¹⁷⁰. „Duchovní významy, které viděl v národních mýtech, mají hluboké analogie s vývojem českého výtvarného umění na jeho cestě od romantismu a realismu k symbolismu.“¹⁷¹ Například do mytických postav jsou promítány přírodní principy, výjevy z dávnověku vyjadřují soudobé tendence a názory. Uvádí se, že svým dílem ovlivnil Zeyer řadu českých umělců (např. Františka Kupku, Jana Zrzavého, Jana Preislera).¹⁷²

3.3.4 Julius Zeyer, lumírovský básník v duchovním dění Evropy (2009)

3.3.4.1 Michal Fránek: Julius Zeyer v zrcadle dobové kritiky

Ve svém příspěvku se Fránek zamýšlí nad recepcí Zeyerovy tvorby na přelomu 19. a 20. století. „Je nepopiratelným faktem, že dobové přijetí básníkovy díla ani zdaleka nebylo jednoznačně kladné. Jednalo se však skutečně o nepochopení?“¹⁷³ táže se a dospívá k závěru, že tradované klišé o osamocení a neporozumění nevystihuje pravý stav věci v její podstatě. V dobových pramenech můžeme číst o oblíbenosti

¹⁶⁸ Tamtéž, 39.

¹⁶⁹ Viz VLČEK, Tomáš. Výtvarné umění v životě a díle básníka vizí a snů. In: VLČEK, Tomáš et al. *Julius Zeyer: Texty, sny, obrazy*. Městské muzeum ve Vodňanech a Společnost Julia Zeyera, 1997, 169.

¹⁷⁰ Viz kapitulu 3.2.6.

¹⁷¹ VLČEK, Tomáš. Výtvarné umění v životě a díle básníka vizí a snů. In: VLČEK, Tomáš et al. *Julius Zeyer: Texty, sny, obrazy*. Městské muzeum ve Vodňanech a Společnost Julia Zeyera, 1997, 172.

¹⁷² Srov. tamtéž, 179.

¹⁷³ FRÁNEK, Michal. Julius Zeyer v zrcadle dobové kritiky. In: KUDRNÁČ, Jiří et al. *Julius Zeyer, lumírovský básník v duchovním dění Evropy*. Brno: Host, 2009, 62.

Zeyerových knih, stejně tak jako o odsudku některých v nich užívaných prvků (např. tíhnutí ke spiritismu a fantastičnosti)¹⁷⁴.

Ve vydání *Vyšehradu* spatřuje Fránek jistý obrat, vyvolavší příklon kritiků k převážně pozitivnímu hodnocení. „Dílo se setkalo s kladným ohlasem a do značné míry otupilo ostří výtkám nenárodnosti či fantastičnosti jeho námětů [...] Hlasy, které zpochybňovaly český ráz zpracování, se ozvaly jen ojediněle [...]“¹⁷⁵ Na tomto místě je připomenut anonymní článek ve *Světozoru* z roku 1880, jenž odmítá chválit obsah díla, ačkoli oceňuje umělecky dovedné provedení.¹⁷⁶

3.3.4.2 Ester Nováková: Zeyerův *Vyšehrad*

Stat', zaměřená výhradně na jedinou básnickou sbírku, shrnuje otázky, jež dílo vyvolávalo a na něž nacházeli kritici nejrůznější odpovědi. Akcentován je zde komplexní charakter básnického cyklu, připodobňující knihu žánru románovému. Autorka věnuje pozornost kompozici, psychologizaci postav i výtvarné obraznosti, pro niž bývá Zeyer srovnáván s prerafaelistickými malíři. Navrhuje možnou komparaci s poemami Alfreda Tennysona *Idyly královské*, též zachycujícími národní mýty a centrální postavu ideálního panovníka. Obě sbírky svým způsobem reagují na aktuální politické dění ve své zemi. Julius Zeyer vyjádřil v básni *Vlasta* nespokojenost s cizím živlem, který opanoval jeho rodnou zemi, zemi Libušinu. Spisovatelův kosmopolitismus interpretuje Nováková jako snahu postavit český národ na roveň ostatním a začlenit vyprávění o původu Čechů do kontextu evropských bájí a mýtů. „Nejde tu o kontrast, ale naopak, o přirozenou harmonii mezi kosmopolitismem a vlastenectvím [...]“¹⁷⁷

V závěru studie konstatuje, že myšlenka Zeyerova *Vyšehradu* „svým způsobem zapadla a nenašla ani následovníky“¹⁷⁸. Obecně známými se staly Jiráskovy *Staré pověsti české* a nahradily funkci čtenářsky náročného eposu.

¹⁷⁴ Srov. tamtéž, 63.

¹⁷⁵ Tamtéž, 65.

¹⁷⁶ Viz kapitolu 2.2.8.

¹⁷⁷ NOVÁKOVÁ, Ester. Zeyerův *Vyšehrad*. In: KUDRNÁČ, Jiří et al. *Julius Zeyer, lumírovský básník v duchovním dění Evropy*. Brno: Host, 2009, 241.

¹⁷⁸ Tamtéž.

3.3.4.3 Martin Tomášek: Mytická krajina Zeyerova *Vyšehradu*

Vztahem člověka a přírody, výstavbou prostoru a sémantikou krajiny v Zeyerově *Vyšehradě* se zabývá Tomášková studie. Autor nám odhaluje důležitost přírodních motivů, které v básních nepůsobí samoúčelně, nýbrž představují významný konstrukční prvek. Podoba Vyšehradu je nám představována více jako přírodní scenérie nežli jako lidská stavba, je „živým organismem bytostně spjatým s osudem svých zakladatelů“¹⁷⁹. Analýze je podrobena užívání výrazů pro krajinu, zemi, vlast atp., jednotlivé významy jsou vzájemně srovnávány. Tomášek si všímá zeměpisných reálií eposu a vytváří jeho pomyslnou topografii. („Absence či naopak přebytečnost některých rysů básníkem konstruovaného fikčního světa ve srovnání se světem aktuálním nedokazuje pochopitelně nic jiného, než že se jedná o fikční svět.“¹⁸⁰)

Za nedílnou součást zeyerovské krajiny jsou považovány bytosti ji obývající: zvířata obyčejná i obdařená kouzelnou mocí, nestvůry ohrožující lidské hrdiny, ale též lesní či vodní duchové. Příroda na stránkách Zeyerových skladeb ožívá, Tomášek však upozorňuje, že básníkem užívané metafory převážně „vycházejí z konvencionalizovaných obrazů“¹⁸¹. Přírodní rysy jsou připisovány i postavám (především ženským), jež bývají připodobňovány hvězdám, slunci apod.¹⁸² Celým eposem prostupují základní principy života a smrti. „Živost‘ mytické krajiny [...] celé dílo významově sjednocuje.“¹⁸³

„[...] Zeyerův *Vyšehrad* nevychází výhradně z novoromantické potřeby ‚rekonstrukce‘ českého zakladatelského mýtu, ale – a dost možná větší měrou – básnickovy ambice připomenout bytostné spojení člověka s přírodou.“¹⁸⁴ Tomášek si všímá rozdílu v pojetí postav mužských a ženských, z nich mají druhé k přírodě blíže než první. Touhu po harmonickém splnutí s přírodou připisuje právě ženám, projevujícím se jako obětavé bytosti netoužící vládnout nad jinými, usilujícím však vždy o vlastní svobodu.

¹⁷⁹ TOMÁŠEK, Martin. Mytická krajina Zeyerova Vyšehradu. In: KUDRNÁČ, Jiří et al. *Julius Zeyer, lumírovský básník v duchovním dění Evropy*. Brno: Host, 2009, 222.

¹⁸⁰ Tamtéž, 228.

¹⁸¹ Tamtéž, 229.

¹⁸² Srov. tamtéž, 230.

¹⁸³ Tamtéž, 229.

¹⁸⁴ Tamtéž, 233.

3.4 Syntézy

V syntézách shrnujících vývoj českého slovesného umění se můžeme dočíst fakta o Zeyerově životě doplněná výčtem a zpravidla též stručnou charakteristikou děl. Kolik prostoru je na jejich stránkách věnováno *Vyšehradu*? Mezi Zeyerovými básnickými sbírkami bývá uváděn na předním místě spolu s *Karolinskou epopejí*, bližší popis bývá vyčerpán slovy „kruh epických básní“¹⁸⁵. Takto ostatně sám básník dílo pojmenoval (*Vyšehrad: Kruh epických básní*), čtenářům tedy nejsou předkládány žádné rozšiřující informace.

Literární historikové popisují uchopení mýtu jako jednu z variant Zeyerovy tvorby (vedle křesťanské legendy či rytířského eposu). *Přehledné dějiny literatury české* Arna Nováka a Jana V. Nováka z roku 1912 uvádějí prameny, jež sloužily autorovi *Vyšehradu* za prvotní inspiraci (*Rukopis zelenohorský* a *Hájkova Kronika česká*), a zasazují sbírku do kontextu dobové produkce, připomínajíce paralelu k Vrchlického *Mythům* a výtvarné tvorbě umělců Národního divadla.¹⁸⁶ Později v knize *Dějiny českého písemnictví* (1946) označuje A. Novák *Vyšehrad* za mistrovské dílo, bohaté na tvůrčí invenci.¹⁸⁷ Miloš Pohorský v *Dějinách české literatury* interpretuje Zeyerovy verše jakožto vyjádření rozčarování nad současnými národními poměry: „Pokusil se s trpkým a teskným pocitem ukázat slávu české minulosti [...] Tím chtěl vyslovit své vnitřně prožívané zklamání nad poměry, panujícími v české společnosti a v politickém životě [...]“¹⁸⁸ Jaroslava Janáčková řadí *Vyšehrad* k tradici „dobového pěstování českého mýtu“¹⁸⁹, ve shodě s Pohorským, jenž jej přidružuje k dílům Vrchlického, Čecha i hudebního skladatele Smetany.¹⁹⁰

Na rozdíl od Zeyerových současníků se pozdější recipienti o *Vyšehradu* nevyjadřují příliš kriticky, převládá snaha o objektivní popis kvalit (verše, žánru, obrazného vyjadřování apod.). Otázka slovanského charakteru básní přestává

¹⁸⁵ Viz např. GALÍK, Josef. *Panorama české literatury: (Literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994, 145.

¹⁸⁶ Viz NOVÁK, Jan V. a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. Brno: Atlantis, 1995.

¹⁸⁷ Srov. NOVÁK, Arne. *Dějiny českého písemnictví*. Praha: Brána, 1994, 201.

¹⁸⁸ POHORSKÝ, Miloš. Diferenciace literatury v období nástupu dělnického hnutí. In: BRABEC, Jiří. *Dějiny české literatury III. Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, 229.

¹⁸⁹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Česká literatura 2: Od romantismu do symbolismu (19. století)*. Praha: Lidové noviny, 1998, 181.

¹⁹⁰ Srov. POHORSKÝ, Miloš. Diferenciace literatury v období nástupu dělnického hnutí. In: BRABEC, Jiří. *Dějiny české literatury III. Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961, 230.

být aktuální; již bez jakéhokoli hodnocení jmenují literární badatelé vlivy cizích kultur,¹⁹¹ ačkoli například Janáčková uvádí pouze návaznost na pověsti národní.¹⁹² Ještě v 70. letech 20. století je ovšem v *Průvodci po dějinách české literatury* (1976), jehož autoři kladou důraz na sociální hodnotu díla (které samo představuje teprve druhotný projev společnosti)¹⁹³, akcentována převaha domácí inspirace a *Vyšehradu* je připisováno poslání „především národní a společenské“¹⁹⁴. Často se čtenářům připomíná Zeyerův vnitřní svár rozněcovaný neutěšeným stavem českých národních poměrů. Příklon k námětům minulosti a parafrázování starých mýtů či legend bývá vykládáno jako únik „do sfér poetické obraznosti“¹⁹⁵.

Z titulů, které *Vyšehrad* nezmiňují, ačkoli tematicky spadá do jejich rozsahu, jmenujme například *Stoletou alejí* od Janáčkové nebo *Česká literatura a národní tradice* A. Nováka.

3.5 Předmluvy a doslovy

3.5.1 Josef Šofferle Kvapil (1939)

Kvapil vydal roku 1939 *Výbor z České epeje Julia Zeyera*, do něhož zařadil všech pět básní z cyklu *Vyšehrad* společně se skladbou *Čechův příchod*. Vydání opatřil předmluvou i rozsáhlým doslovem. Soustředíme se nyní na pasáž věnovanou *Vyšehradu*; obsahuje komentáře k jednotlivým zpěvům sestávající převážně z motivického rozboru a komparace s prameny. Kvapil se pokouší nalézt konkrétní vzory pro jednotlivé postavy či dějové prvky, a to jak v kronikách (Kosmově, Dalimilově, Hájkově), tak v lidových tradicích a bájích, v pověstech slovanských, germánských, románských, řeckých či indických. „[...] k inspiraci kolikrát stačí jen neucelená tříšť starých motivů.“¹⁹⁶ Z mladších pramenů jmenuje dílo Prokopa Šedivého *České Amazonky*. Vybrané verše srovnává s básněmi *Rukopisů* a upozorňuje

¹⁹¹ Viz např. GALÍK, Josef. *Panorama české literatury: (Literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994. a HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně*. Praha: ARSCI, 2010, 145.

¹⁹² Srov. JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Česká literatura 2: Od romantismu do symbolismu (19. století)*. Praha: Lidové noviny, 1998, 181.

¹⁹³ Srov. HRABÁK, Josef, Dušan JEŘÁBEK a Zdeňka TICHÁ. *Průvodce po dějinách české literatury*. 3. vyd. Praha: Panorama, 1984, 5–7.

¹⁹⁴ Tamtéž, 289.

¹⁹⁵ HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. Praha: ARSCI, 2007, 235.

¹⁹⁶ KVAPIL, J. Š. *Vyšehrad*. In: J. Š. Kvapil (ed.). *Zeyerova Česká epeje: výbor z Čechova příchodu a z Vyšehradu / pro souvislou školní četbu v páté třídě středních škol*. Praha: Československá grafická unie, 1939, 167.

na fakt, že odtud pochází postava pěvce Lumíra, jenž čtenáře provází celým *Vyšehradem*. Na několika místech připomíná vliv středověké kurtoazní poezie (např. vztah Truta k Libuši) a lidové balady (např. scéna vyplenění Chrudošova hradu). Kvapil polemizuje s některými interpretacemi Jana Voborníka. Výklady symbolů vycházející z přírodních mýtů považuje Kvapil mnohdy za násilné a neuspokojivé.¹⁹⁷

S jakým úmyslem vytvářel básník „velkolepý obnovený obraz českého dávnověku, tak poetický a tak oslnivý jako omamný sen“¹⁹⁸? „Tím, že tvořil svému národu jeho mythus, chtěl podnítiti jeho sebevědomí, chtěl vznešenými a krásnými obrazy z minulosti vnést ponětí hrdinnosti, obětavosti a ukázněnosti do doby zmítané skepsí, nedůvěrou, stranickými i osobními spory.“¹⁹⁹ Libušino proroctví o strastech českého národa se zdá odkazovat k situaci doby Zeyerovy. Závěrečné vyjádření naděje v budoucnost Čechů je připodobňováno k náladě Smetanovy *Libuše*, připomínka umělců doby duchovních vůdců koresponduje s myšlenkami Jaroslava Háška i Otokara Březiny.²⁰⁰

3.5.2 Vladimíra Gebhartová (1981)

V roce 1981 vychází výbor ze Zeyerovy tvorby, obsahující mimo jiné skladbu *Zelený vítěz* (ve zkrácené podobě). Gebhartová zdůvodňuje výběr básně takto: „Ze všech zpěvů Vyšehradu je nejpodmanivější četbou právě Zelený Vítěz [sic!].“²⁰¹ Zmiňuje také některé z inspiračních zdrojů a autorovu tvůrčí invenci. „[...] rád přejímal, kombinoval, dotvářel dějová přediva.“²⁰²

Ačkoli *Zeleného vítěze* považuje editorka za jednu z nejlepších českých básní,²⁰³ je nucena konstatovat, že není nijak hojně čten (stejně tak celé Zeyerovo dílo). Jako možný důvod navrhuje zastaralost jazyka pro dnešního (svého soudobého) čtenáře. Lyrické pasáže ji svou hloubkou upomínají na Máchův *Máj*; čtenáři je ocení, nechají-li na sebe působit jemné, citlivé verše, do nichž autor vložil část sebe. „Tento zpěv z dávnověku dojíká tedy především autorskou zpovědí [...]“²⁰⁴ Gebhartová vnímá úzké

¹⁹⁷ Viz tamtéž, 180–181.

¹⁹⁸ Tamtéž, 3.

¹⁹⁹ Tamtéž, 6.

²⁰⁰ Srov. tamtéž, 183.

²⁰¹ GEBHARTOVÁ, Vladimíra. Než začnete číst. In: GEBHARTOVÁ, Vladimíra (ed.). *Julius Zeyer: Zelený Vítěz*. Praha: Albatros, 1981, 9.

²⁰² Tamtéž, 7.

²⁰³ Srov. tamtéž, 9.

²⁰⁴ Tamtéž.

sepětí básně s dobou jejího vzniku. „[...] moderní básník byť mluvil ve velkorysém podobenství, mluví za sebe a za svou dobu.“²⁰⁵

3.5.3 Jaroslava Janáčková (1988)

V souborném vydání Zeyerovy výpravné poezie nazvaném výstižně *Epické zpěvy* nalezneme úvodní a závěrečnou báseň *Vyšehradu*, tedy *Libuši* a *Lumíra*. Janáčková se v doslovu věnuje českému básnictví na sklonku 19. století, jež pod vlivem historismu v umění tíhlo k rozsáhlejším epickým formám a hledalo nový mýtus, který by nahradil již se značnou nedůvěrou nahlížené *Rukopisy*. Postupem času nabývala ovšem vrchu lyrika, takže přibližně po sto letech existence *Vyšehradu* je nutno konstatovat: „V moderním písemnictví je na tom veršovaná epika všelijak. [...] rozsáhlejší žánry stíhá úděl výlučnosti, obhajují se a prosazují jen troufalostí a uměním největších básníků.“²⁰⁶ K takovým, soudí Janáčková, patří právě Julius Zeyer. Jeho veršované mýty byly sice poněkud zastíněny Jiráskovými *Starými pověstmi českými*, přesto si však zachovaly svou uměleckou hodnotu.²⁰⁷ Jako zdroj látky, z níž tkal předivo svých umělých bájí, uvádí Janáčková (bez bližšího určení) pohádky a pověsti. V rozporu s mnoha kritickými názory²⁰⁸ tvrdí, že *Rukopisy* obešel. Shodně s Kvapilem²⁰⁹ upozorňuje na politický aspekt díla: „[...] Vyšehrad, moderní mýtus z úsvitu českých dějin, sledoval cíle národně reprezentativní a varoval před rozbroji, v nichž hynou lidé, trápí se ti, co přežili, a zmlkají pěvci [...]“²¹⁰

3.5.4 Tereza Riedlbauchová (2009)

K prozatím nejnovějšímu vydání *Vyšehradu* (2009) připojila Riedlbauchová obsáhlý komentář. Sbíрку řadí do kontextu autorova díla, přičemž ji označuje jako „text zlomový“²¹¹ – jemu předcházející prózy hodnotí nepříliš kladně, zatímco v pozdějších

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Doslov. In: ZEYER, Julius. *Epické zpěvy*. Praha: Československý spisovatel, 1988, 221.

²⁰⁷ Srov. tamtéž, 223–224.

²⁰⁸ Srov. např. VOBORNÍK, Jan. *Julius Zeyer*. Praha: Česká grafická akciová společnost Unie, 1907. nebo KVAPIL, J. Š. Vyšehrad. In: J. Š. Kvapil (ed.). *Zeyerova Česká epopeja: výbor z Čechova příchodu a z Vyšehradu / pro souvislou školní četbu v páté třídě středních škol*. Praha: Československá grafická unie, 1939.

²⁰⁹ Viz kapitulu 3.5.1.

²¹⁰ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Doslov. In: ZEYER, Julius. *Epické zpěvy*. Praha: Československý spisovatel, 1988, 224.

²¹¹ RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. Komentář. In: ZEYER, Julius. *Vyšehrad / Troje paměti Víta Choráze*. Brno: Host, 2009, 270.

tzv. „obnovených obrazech“ spatřuje více autorské invence. V úvodu cituje Zeyerův dopis Voborníkovi popisující okolnosti vzniku první básně, *Ctirada*. Dále se zabývá otázkou pořadí vzniku ostatních básní. „Z motivického rozboru a z celkového charakteru skladeb usuzujeme, že po *Ctiradovi* následovaly básně *Libuše*, *Vlasta*, *Lumír* a že *Zelený vítěz* byl napsán jako poslední.“²¹² Ohledně pramenů odkazuje přímo na Voborníkovu monografii.²¹³

Shrnutí obsahu všech pěti zpěvů je doplněno podrobnějším rozbohem výstavby textu a symboliky užitých motivů (barev, vesmírných těles, lásky či smrti). Psychologie postav je označena za nepropracovanou, kromě dramaticky vykreslené Šárky se figury stávají především nositeli přírodních principů.²¹⁴ Celá sbírka funguje jako paralela ke střídání ročních dob: „Každá z básní by se dala přirovnat k jednomu období: *Libuše* k létu, *Zelený vítěz* k jaru, *Vlasta* k zimě, *Ctirad* k podzimu. Báseň *Lumír* se přes cyklus ročních dob, zobrazených především v básni *Zelený vítěz*, přenáší k cyklu věků.“²¹⁵

Ohlasy na *Vyšehrad* rozděluje Riedlbauchová do tří fází a v každé z nich se zaměřuje na nejpodstatnější kritické problémy.²¹⁶ Nejprve byl zkoumán vztah díla k historii, vyhodnocena byla převaha tvůrčí fantazie nad doložitelnými fakty. V následujícím období měla převažovat otázka po Zeyerově češtví a snaha o pojmenování uměleckého směru jeho tvorby. Ve třetí fázi recepce slouží dílo k výuce na středních školách a je nahlíženo jako text pohádkového obsahu. Pokud bychom vycházeli z časopiseckých recenzí,²¹⁷ nemůžeme souhlasit s tvrzením, že oproti prvnímu vydání „větší ohlas zaznamenalo druhé a třetí vydání *Vyšehradu*“²¹⁸. S výrokem, že mnozí „autoři Zeyerových nekrologů ho považují za jedno z nejdůležitějších Zeyerových děl“²¹⁹, se v zásadě ztotožňujeme.²²⁰

Riedlbauchová zasazuje Zeyerův *Vyšehrad* do kontextu výtvarného, hudebního a samozřejmě literárního. Tematické shody nalézají u Bedřicha Smetany, Richarda Wagnera, Josefa Mánesa, Františka Ženíška, Vojtěcha Hynaise, Julia Mařáka, Mikoláše Alše a dalších. Zeyerův *Ctirad* je – jako již dříve mnohokrát – srovnáván s Vrchlického

²¹² Tamtéž, 281.

²¹³ Viz kapitolu 3.2.2.

²¹⁴ Srov. RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. Komentář. In: ZEYER, Julius. *Vyšehrad / Troje paměti Víta Choráze*. Brno: Host, 2009, 273.

²¹⁵ Tamtéž, 280.

²¹⁶ Srov. tamtéž, 281.

²¹⁷ Viz kapitoly 2.2 a 2.3.

²¹⁸ RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. Komentář. In: ZEYER, Julius. *Vyšehrad / Troje paměti Víta Choráze*. Brno: Host, 2009, 281.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ Viz kapitolu 3.1.

Šárkou. Jsou zmíněny Jiráskovy *Staré pověsti české* a naznačena příčina jejich většího a trvalejšího literárního úspěchu.

Umělecké zařazení básnického cyklu se zde kryje se zařazením generačním: „*Vyšehrad* patří mezi stěžejní díla lumírovské generace, také kvůli tomu, čím se tato generace vyznačovala: tj. vypjatá estetizace, bohatá metaforika a jistá exkluzivnost ztvárnění syžetu.“²²¹ Důraz na krásno považuje Riedlbauchová v tomto díle za stěžejní. Parnasistní básník pátral po estetické dokonalosti mimo reálný svět, jenž jej obklopoval, proto se utíkal do vysněných příběhů. Estetickou hodnotu pro něj představovaly i bolest a utrpení, nevyhýbá se tedy jisté krutosti (jako příklad je zde uvedena vražda Sázavina nenarozeného dítěte Černobohem). Riedlbauchová si všímá, že živelný pohanský svět *Vyšehradu* prostupují křesťanské prvky, především láska k bližním.

3.6 Tendence ve vývoji recepce

Juliu Zeyerovi byla v literárních dějinách věnována různá míra pozornosti. Již za svého života se dočkal četných pochval i četných výtek a v témže duchu probíhala rovněž recepce pozdější. Ve velkolepé mozaice jeho díla tvoří básnický cyklus *Vyšehrad* pouhý střípek, v některých dobách vyzdvihovaný, v jiných naopak opomíjený.

Po Zeyerově smrti, v prvních desetiletích 20. století, se mnozí pokoušeli o souhrnné hodnocení Mistrovy literární činnosti, byly provedeny i pokusy o vytyčení jejího vrcholu, popř. vrcholů, přičemž nezřídka zaznělo jméno *Vyšehrad*. V letech 1901–1910 byly vydány tři monografie – Krejčího (1901), Voborníkova (1907) a Martenova (1910), z nichž se pouze Voborníkova věnuje podrobnějšímu rozboru cyklu.²²² Pozdější biografie či bibliografie povětšinou kladou těžiště Zeyerovy tvorby do oblasti prózy.²²³

Studie, které jsme podrobili zkoumání v kapitole 3.3, stejně jako předmluvy a doslovy uvedené v kapitole 3.5, se shodují v názoru na Zeyerovo vlastenectví, o němž ani v nejmenším nepochybují. Objevuje se argument opodstatňující kosmopolitní tendence touhou po pozvednutí českého národa na roveň jiným, samostatným a všemi respektovaným. Mísení cizích kultur s národními tradicemi je autorovi *Vyšehradu*

²²¹ RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. Komentář. In: ZEYER, Julius. *Vyšehrad / Troje paměti Víta Choráze*. Brno: Host, 2009, 288.

²²² Viz kapitolu 3.2.2.

²²³ Viz např. RENCĚ, Václav. *Julius Zeyer: poznámky k jubileu*. Praha: Vyšehrad, 1941, 20.

tentokrát přičítáno k dobru (na rozdíl od kritik z konce 19. století)²²⁴. Pátrání po konkrétních pramenech, z nichž Zeyer čerpal inspiraci pro jednotlivé postavy a děje, započalo ihned po vydání *Vyšehradu* (1880) a nikdy zcela neustalo. Mezi různorodými motivy díla lze nalézt řadu intertextových odkazů, aluzí a parafrází, což bylo nezdárka kritizováno.²²⁵ Právě snaha o zapojení co možná nejvíce prvků různých civilizací a tradic byla později hodnocena kladně, jako umná syntéza elementů prastaré evropské kultury, ze které se česká společnost vyvinula.²²⁶

Pozornost mnohých badatelů se soustředila na pojetí přírody v díle. Zaujalo využití solární mytologie, zaplnění prostoru kouzelnými bytostmi, harmonie ženských postav s ožívající krajinou i paralela k výtvarnému zobrazování. Bohaté symbolice se ostatně věnují vykladači díla od počátku až po naše dny (od Voborníka po Riedlbauchovou), u některých převládá mytologický výklad, jiným se jeví klíčem k pochopení básní analogie s přírodními cykly. Uvážíme-li úzkou spojitost bájesloví a přírody, všech tvorů a živlů obklopujících člověka, vidíme, že se jedná o dvě varianty téhož.

Zpočátku se můžeme setkat s označením Zeyera za nepochopeného, trpícího umělce.²²⁷ Tento obraz vyvrací Fránek konstatuje, že po vydání *Vyšehradu* zaznamenala zeyerovská kritika obrat k lepšímu, epos se totiž dočkal převážně pozitivního hodnocení. Kromě Fránka se problematikou recepce *Vyšehradu* zabývá také Riedlbauchová, navíc hledá paralely k dobovému výtvarnému a hudebnímu umění.²²⁸

Sporné otázky vhodnosti volby jambického metra se věnuje ve svém článku Červenka. Někteří recenzenti v 80. letech 19. století tento veršový rozměr odsoudili,²²⁹ Červenka však odmítá nepřirozenost jambu pro český jazyk a označuje jej za logickou volbu pro dobového tvůrce veršované epiky. Epos patřil v době vzniku *Vyšehradu* k žánrům relativně frekventovaným, v 80. letech 20. století však již Janáčková konstatuje jeho řídkou oblibu. V témže období upozorňuje Gebhartová na zastaralost jazyka a z celého díla oceňuje jako trvalé hodnoty pouze lyrické pasáže a osobní zpověď autora.

²²⁴ Srov. kapitolu 2.

²²⁵ Srov. např. an. Literatura a umění. *Ruch*. 1880, 213.

²²⁶ Srov. např. NOVÁKOVÁ, Ester. Zeyerův Vyšehrad. In: KUDRNÁČ, Jiří et al. *Julius Zeyer, lumírovský básník v duchovním dění Evropy*. Brno: Host, 2009, 241.

²²⁷ Viz např. MRŠTÍK, Vilém. Julius Zeyer a česká „kritika“. In: *Moje sny: Pia Desideria*. Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1901, 339-388.

²²⁸ Viz RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. Komentář. In: ZEYER, Julius. *Vyšehrad / Troje paměti Víta Choráze*. Brno: Host, 2009, 281-288.

²²⁹ Např. an. Literatura. *Světovzor*. 1880, 179.

Oproti mnohým kritikům 19. století, kteří chválí Zeyerovo „ostré, plastické podání všech charakterů“²³⁰ a zdůrazňují, že „básník dosti dbal o to, aby povahy [...] líbily se svou rozmanitostí“²³¹, považuje Riedlbauchová jednotlivé postavy za součást nedílného přírodního celku, popř. za personifikace různých přírodních principů. „[...] o duševním stavu hrdinů nelze v tomto Zeyerově díle hovořit, protože každá postava je nositelem určitého principu a není psychologicky vykreslena.“²³² Srovnajme tento názor s Vrchlického kritikou napsanou o téměř sto třicet let dříve: „[...] nejsou postavy tyto snad jen zosobněnými pojmy, nikoliv: jsou to lidé se všemi vášněmi [...]“²³³ Náhled na literární psychologizaci se zjevně podstatně proměnil.

Na základě analýzy námi zvolené množiny textů můžeme v průběhu let 1901–2009 konstatovat stále patrnější přesun pozornosti k estetickým hodnotám díla (např. symbolice, žánru, veršovému metru), zatímco význam mimoestetických kvalit (např. český charakter, věrnost historickým faktům) byl marginalizován.

Každá nová kritika *Vyšehradu* přinesla originální interpretaci, nebo alespoň potvrdila platnost názorů již vyřčených a tím obohatila hodnotu díla. Zajímavý studijní materiál představují texty zastávající odlišná, někdy dokonce protichůdná, stanoviska. Výstižně se k hodnocení Zeyerova odkazu vyjádřil Jan Jakubec: „Míval jsem příležitost mluvit o Zeyerovi s lidmi, kteří nejsou s to, aby z něho přečetli snad jedinou stránku; naopak je zase mnoho čtenářů, kteří dovedou Zeyera zrovna hltat. Totéž jeví se patrně u jednotlivých kritiků.“²³⁴ Během více než sta let se stačil nashromáždit početný soubor dokumentů nejrůznější povahy (bibliografie, literárněhistorické syntézy, monograficky zaměřené studie aj.), všechny svým způsobem přispěly k dotváření hodnoty *Vyšehradu* pro dnešního čtenáře i literárního historika.

²³⁰ SCHULZ, Ferdinand. Nové písemnictví. Básně. *Osvěta*. 1880, 705.

²³¹ A. F. Julia Zeyera Vyšehrad. *Hlídky literární*. 1888, 45.

²³² RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. Komentář. In: ZEYER, Julius. *Vyšehrad / Troje paměti Víta Choráze*. Brno: Host, 2009, 273.

²³³ VRCHLICKÝ, Jaroslav. Vyšehrad. *Lumír*. 1880, 208.

²³⁴ JAKUBEC, Jan. Boj o Zeyera. *Naše doba*. 1901, 467.

ZÁVĚR

Předmětem této bakalářské práce byla analýza recepce *Vyšehradu*, cyklu epických básní s tematikou českého předdějinného období, jímž významný básník, prozaik a dramatik Julius Zeyer obohatil národní literaturu v 80. letech 19. století. Přispěl tak k rozvíjející se tradici zakladatelského mýtu přemyslovské dynastie. Navázal na díla české i německé literatury a byl následován dalšími autory (nehovoříme zde o žádné kontinuální linii ani literárním směru, upozorňujeme pouze na podobnost látek).

Pět zpěvů (*Libuša, Zelený vítěz, Vlasta, Ctirad, Lumír*) sjednocených pod názvem *Vyšehrad* představovalo první Zeyerovu knižně publikovanou veršovanou tvorbu. K epickému básnictví se vracel během své literární kariéry ještě několikrát, připomeňme například epos *Karolinská epopeja* či triptych *Troje paměti Víta Choráze*.

V letech 1880–2009 vyšel *Vyšehrad* celkem dvacetkrát. V nejkratších intervalech vycházel v meziválečném období (devětkrát během dvaceti let), nejméně často po druhé světové válce (pouze jednou samostatně a dvakrát v souboru). Pořídili jsme soupis všech dosavadních vydání – samostatných, jako součást sebraných spisů, souborů a výborů pro školní četbu. Uvádíme jej v příloze včetně údajů o roku vydání, nakladatelství, ilustracích, případně o autorovi komentáře.

Na základě provedených rešerší byl vybrán reprezentativní vzorek textů, který jsme podrobili hlubší analýze, abychom získali vhled do problematiky recepce díla od prvního vydání (1880) po zatím poslední (2009). Pro přehlednější uspořádání získaných informací jsme reflexi Zeyerova *Vyšehradu* rozdělili na dvě období: prvotní recepční vlnu jsme vymezili lety 1880–1888 (toto období zahrnuje časopisecké recenze na první a druhé vydání); druhé období recepce jsme určili počátečním mezníkem 1901, tedy rokem Zeyerova úmrtí a následně se objevivších nekrologů a vzpomínek přátel či kolegů. V kapitole pojednávající o pozdějším vývoji recepce *Vyšehradu* vztahujeme nové poznatky stále k ohlasům z 80. let 19. století, porovnáváme je s nimi a sledujeme přetrvávající tendence i názorové proměny. Texty publikované u příležitosti básnickovy smrti jsme zařadili již do druhé části výzkumu, přestože by bylo možné je s přihlédnutím ke způsobu hodnocení *Vyšehradu* připojit ještě k první vlně recepce. Učinili jsme tak proto, abychom oddělili podrobnější kritiky díla, jímž jsme věnovali zevrubnou pozornost, od stručných nástinů jeho pozice v rámci autorovy celoživotní

tvorby. Způsob pojetí Zeyerovy bibliografie v nekrolozích se v mnohém podobá studiím a monografiím, námi zařazeným do zvláštní kapitoly.

Dobová kritika přijala *Vyšehrad* převážně kladně, pouze ve dvou z jedenácti recenzí převládá odsudek nad pochvalou. Hodnocení se ujaly přední osobnosti české literární scény, jmenujme například Jana Neruda nebo Jaroslava Vrchlického. Recenze se objevily na stránkách více než deseti periodik – nacionálně zaměřených, katolických i zcela neutrálních. Při mapování dobového ohlasu díla jsme se soustředili na následující noviny a časopisy: *Časopis Musea království českého*, *Česká včela*, *Hlídky literární*, *Květy*, *Lumír*, *Národní listy*, *Osvěta*, *Rozhledy literární*, *Ruch*, *Světobzor*.

Obecně byly Zeyerovy první verše očekávány s nemalou nadějí, což svědčí o jisté vážnosti autora. Mezi nejdiskutovanější témata patřil nedostatečně český charakter básní, dále až přílišná míra fantastičnosti a slabá věrnost látce známé z *Rukopisů*. Přestože mimoliterární kvality díla zaujímaly podstatnou část pozornosti recenzentů, rozebírány byly samozřejmě taktéž prvky estetické. Panovaly neshody ohledně žánru (převládá ovšem názor považující *Vyšehrad* za epos), jednoty, či naopak roztržitosti cyklu. Byla kritizována rozvláčnost stylu, naproti tomu kladně hodnocena bohatá obraznost, malebné líčení a plastické vykreslení postav. O veršové metrum se vedly spory, neboť někteří literární kritici považovali Zeyerem zvolený jambický pentametr za nevhodný pro přirozenost českého jazyka, jiní se nad ním vůbec nepozastavovali, a dokonce opěvovali jeho melodičnost. Veškeré posudky pátraly po pramenech a vzorech, jichž básník použil, přičemž je třídily na slovanské a cizí. Pokud byl recenzentem vytyčen umělecký vrchol díla, byla jím báseň *Ctirad*, obvykle následována *Zeleným vítězem*.

V průběhu 20. století se pohled na básnický cyklus *Vyšehrad* proměňoval. Některými literárními badateli byl považován za vrcholné dílo svého autora, jiní upřednostňovali spíše prozaickou tvorbu anebo osobní zpověď podanou v epické skladbě *Troje paměti Vítě Choráze*. Stále aktuální zůstávala otázka Zeyerova vlastenectví. Většina publikací se shodovala na tom, že ve *Vyšehradu* vyjádřil básník vřelý vztah ke své rodné zemi. Využívání prvků jinonárodní mytologie bylo prohlašováno za snahu obohatit české báje, a posílit tak národní sebevědomí. Volba tématu českého dávnověku byla buďto vnímána jako přirozeně vyplývající z dobového diskurzu ovládaného historizujícími tendencemi, nebo byla pokládána za únik před soudobými společenskými nešvary.

V literárněhistorických slovnících a v syntézách dějin české literatury bývá Zeyerovo jméno spojováno s *Vyšehradem*, mezi jeho veršovou tvorbou je tradičně uváděn na prvním místě. Jsme ovšem nuceni konstatovat, že důležitost tomuto titulu přikládána během 20. století značně poklesla. Sestupnou tendenci zaznamenává ohlas díla jednak vzhledem k celku autorovy tvorby (zde bylo vůdčí postavení *Vyšehradu* postupně nahrazeno jinými, povětšinou prozaickými, tituly), jednak v českém písemnictví jakožto celku – na poli literatury zpracovávající národní báje zvítězily *Staré pověsti české* Aloise Jiráska.

Ve 21. století se k *Vyšehradu* obrací pozornost literárních vědců studujících projevy parnasismu v české literatuře. Velice zajímavou studií v daném oboru je komparatistická práce *Dvoji způsob ztvárnění mytické předlohy – Vrchlického „Šárka“ a Zeyerův „Ctirad“* od Aleše Hamana zařazená do publikace *Český a slovenský literární parnasismus* (2015). Tento text se ovšem vymyká vymezení naší práce, lze jej tedy pouze doporučit k budoucímu výzkumu.

BIBLIOGRAFIE

Prameny

Z děl Julia Zeyera

ZEYER, Julius. *Spisy Julia Zeyera. XX., Karolinská epopeja. [Díl] II. [Zeyer, 1905].* Vyd. 2. Praha: Česká grafická unie, 1905.

ZEYER, Julius. *Vyšehrad.* Praha: Československá grafická unie, 1931.

ZEYER, Julius. *Listy třem přátelům: paní Zdeňce Hlávkové, Otakaru Červenému a Janu Voborníkovi.* Praha: Fr. Borový, 1938.

Recenze v časopisech

an. Literatura a umění. *Ruch.* 1880, 213–214.

an. Literatura. *Světobzor.* 1880, 179.

A. F. Julia Zeyera Vyšehrad. *Hlídky literární.* 1888, 7–11 a 43–46.

ČECH, Leander. Julia Zeyera Vyšehrad. *Rozhledy literární.* 1886, 228.

ČERMÁK, Bohuslav. Vyšehrad, kruh epických básní. *Česká včela.* 1880, 127.

KOLÁR, Josef Jiří. Rozpravy krasoumné. *Lumír.* 1882, 200. ISSN 1212-0243.

MOKRÝ, Otakar. Vyšehrad. Kruh epických básní Julia Zeyera. *Časopis Musea království Českého.* 1880, 364–366. ISSN 1210-9746.

NERUDA, Jan. Vyšehrad. *Národní listy.* 1880, 1. ISSN 1214-1240.

S. Vyšehrad. Kruh epických básní od Julia Zeyera. *Květy.* 1880, 251–252. ISSN 0023-5849.

SCHULZ, Ferdinand. Nové písemnictví. Básně. *Osvěta.* 1880, II. díl, 703–707. ISSN 1212-026X.

VRCHLICKÝ, Jaroslav. Vyšehrad. *Lumír.* 1880, 208. ISSN 1212-0243.

Literatura

Teoretická literatura

ČERVENKA, Miroslav. *Kapitoly o českém verši*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1274-7.

JAUSS, Hans Robert. Dějiny literatury jako výzva literární vědě. In: *Čtenář jako výzva: výběr z prací kostnické školy recepční estetiky*. Brno: Host, 2001, 7–38. ISBN 80-86055-92-2.

TUREČEK, Dalibor. K Vodičkovu modelu literární historie. In: JEDLIČKOVÁ, Alice (ed.). *Felix Vodička 2004: sborník příspěvků z kolokvia pořádaného Ústavem pro českou literaturu AV ČR k třicátému výročí úmrtí badatele dne 29. ledna 2004*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2004, 9–17. ISBN 80-85778-44-0.

TUREČEK, Dalibor. Doptávání po metodě dějin literatury. In: PAPOUŠEK, Vladimír a Dalibor TUREČEK. *Hledání literárních dějin*. Praha: Paseka, 2005, 9–34. ISBN 80-7185-760-2.

TUREČEK, Dalibor. Synopticko-pulzační model českého literárního romantična. In: TUREČEK, Dalibor et al. *České literární romantično: synopticko-pulzační model kulturního jevu*. Brno: Host, 2012, 92–142. ISBN 978-80-7294-733-1.

Slovníky, syntézy

BALAJKA, Bohuš. *Přehledné dějiny literatury. [Díl] 1, Dějiny české literatury s přehledem vývojových tendencí světové literatury do devadesátých let 19. století*. 3., upravené vyd., ve Fortuně 1. vyd. Praha: Fortuna, 1995. ISBN 80-7168-198-9.

BRABEC, Jiří. *Dějiny české literatury III. Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961.

GALÍK, Josef. *Panorama české literatury: (Literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994. ISBN 80-85839-04-0.

HAMAN, Aleš. *Trvání v proměně: česká literatura devatenáctého století*. Praha: ARSCI, 2007. ISBN 978-80-86078-71-7.

HAMAN, Aleš a Dalibor TUREČEK. *Český a slovenský literární parnasismus*. Brno: Host, 2015. ISBN 978-80-7491-255-9.

HRABÁK, Josef, Dušan JEŘÁBEK a Zdeňka TICHÁ. *Průvodce po dějinách české literatury*. 3. vyd. Praha: Panorama, 1984.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Stoletou alejí: o české próze minulého věku*. Praha: Československý spisovatel, 1985.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Česká literatura 2: Od romantismu do symbolismu (19. století)*. Praha: Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-286-3.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Novoromantické kolem Ruchu, Lumíru, Květů. In: LEHÁR, Jan. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, 293–362. ISBN 80-7106-308-8.

KUDRNÁČ, Jiří et al. *Julius Zeyer, lumírovský básník v duchovním dění Evropy*. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-346-3.

MERHAUT, Luboš. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 4, S-Ž; Dodatky k LČL 1-3, A-Ř. Svazek II, U-Ž; Dodatky A-Ř*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1671-3.

NOVÁK, Arne. *Dějiny českého písemnictví*. Praha: Brána, 1994. ISBN 80-901783-0-8.

NOVÁK, Arne a Dušan JEŘÁBEK (ed.). *Česká literatura a národní tradice*. Brno: Blok, 1995. ISBN 80-7029-056-0.

NOVÁK, Jan V. a Arne NOVÁK. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. Brno: Atlantis, 1995. ISBN 80-7108-105-1.

VLČEK, Tomáš et al. *Julius Zeyer: Texty, sny, obrazy*. Městské muzeum ve Vodňanech a Společnost Julia Zeyera, 1997.

Monografie, studie

FRÁNEK, Michal. *Recepce díla Julia Zeyera v letech 1873–1901*. Brno, 2009. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví.

FUČÍK, Julius. Chůva. In: *Tři studie: Božena Němcová, Karel Sabina, Julius Zeyer*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1954.

FUTTERA, Ladislav. *Německá píseň o české Libuši. Obraz českého dávnověku v české a německé literatuře 19. století*. Příbram: Pistorius a Olšanská, 2015. ISBN 978-80-87855-36-2.

JURČINOVÁ, Eva. *Julius Zeyer, život českého básníka*. 2. vyd. Praha: Topičova edice, 1941.

KREJČÍ, F. V. *Julius Zeyer: kritická studie*. Praha: Hejda a Tuček, 1901.

MARTEN, Miloš. *Julius Zeyer*. Praha: Kamila Neumannová, 1910.

MRŠTÍK, Vilém. Julius Zeyer a česká „kritika“. In: *Moje sny: Pia Desideria*. Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1901, 339–388.

RENČ, Václav. *Julius Zeyer: poznámky k jubileu*. Praha: Vyšehrad, 1941.

VOBORNÍK, Jan. *Spisy Julia Zeyera. XXXV., Julius Zeyer*. Praha: Česká grafická akciová společnost Unie, 1907.

Články v časopisech

I. B. Julius Zeyer. *Zvon*. 1901, 239.

JAKUBEC, Jan. Boj o Zeyera. *Naše doba*. 1901, 461–468.

KAMPER, Jaroslav. Feuilleton. *Lumír*. 1911, 231. ISSN 1212-0243.

KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří. F. V. Krejčího „Julius Zeyer“. *Moderní revue*. 1901, 271. ISSN 1212-5962.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. Nad hrobem Julia Zeyera. *Osvěta*. 1901, 208. ISSN 1212-026X.

Předmluvy a doslovy

GEBHARTOVÁ, Vladimíra. Než začnete číst. In: GEBHARTOVÁ, Vladimíra (ed.). *Julius Zeyer: Zelený Vítěz*. Praha: Albatros, 1981, 7–16.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Doslov. In: ZEYER, Julius. *Epické zpěvy*. Praha: Československý spisovatel, 1988, 221–229.

KVAPIL, J. Š. Vyšehrad. In: J. Š. Kvapil (ed.). *Zeyerova Česká epopeja: výbor z Čechova příchodu a z Vyšehradu / pro souvislou školní četbu v páté třídě středních škol*. Praha: Československá grafická unie, 1939, 167–183.

RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza. Komentář. In: ZEYER, Julius. *Vyšehrad / Troje paměti Víta Choráze*. Brno: Host, 2009, 269–288. ISBN 978-80-7294-331-9.

Internetové zdroje

www.nkp.cz

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Tabulka vydávání Vyšehradu

Rok	Název	Vydavatel	Celý text/výbor	Sebrané spisy	Předmluva/doslov	Ilustrace
1879	Ctirad	časopis Lumír	Ctirad			
1880	Vyšehrad: Kruh epických básní	Praha: Militký a Novák pomocí Lumíra	kompletní			
1886	Vyšehrad: Kruh epických básní Julia Zeyera	Praha: František Šimáček	kompletní			
1899	Vyšehrad: Kruh epických básní	Praha: František Šimáček	kompletní	1. svazek		A. Häusler
1906	Vyšehrad: Kruh epických básní	Praha: Unie	kompletní	26. svazek		
1907	Vyšehrad: Kruh epických básní	Praha: Unie	kompletní	26. svazek		
1909	Zeyer mládeži	Praha: Unie	výbor (Vlasta)			
1913	Vyšehrad: Kruh epických básní	Praha: Unie	kompletní	26. svazek		
1917	Vyšehrad: Kruh epických básní	Praha: Unie	kompletní	26. svazek		
1917	Zeyer mládeži	Praha: Unie	výbor (Vlasta)			
1920	Vyšehrad: Kruh epických básní	Praha: Česká grafická unie	kompletní	26. svazek		
1922	Zeyer mládeži	Praha: Česká grafická unie	výbor (Vlasta)			
1924	Vyšehrad: Kruh epických básní	Praha: Česká grafická unie	kompletní	26. svazek		
1928	Vyšehrad: Kruh epických básní	Praha: Česká grafická unie	kompletní	26. svazek		
1930	Vyšehrad	Praha: Česká grafická unie	kompletní	26. svazek		
1931	Vyšehrad	Praha: Česká grafická unie	kompletní			A. Scheiner
1931	Vyšehrad: Kruh epických básní	Praha: Česká grafická unie	kompletní	26. svazek		
1935	Vyšehrad	Praha: Česká grafická unie	kompletní	26. svazek		
1936	Vyšehrad	Praha: Československá grafická unie	kompletní	26. svazek		
1936	Vyšehrad	Praha: Československá grafická unie	kompletní	26. svazek		
1937	Vyšehrad	Praha: Československá grafická unie	kompletní	26. svazek		
1939	Zeyerova Česká epopeja: výbor z Čechova příchodu a z Vyšehradu	Praha: Československá grafická unie	kompletní		J. Š. Kvapil	
1940	Vyšehrad: Kruh epických básní	Praha: Česká grafická unie	kompletní	26. svazek		
1947	Česká epopeja: Čechův příchod; Vyšehrad	Praha: Česká grafická unie	kompletní			
1981	Zelený vítěz	Praha: Albatros	výbor (Zelený vítěz)			V. Gebhartová
1988	Epické zpěvy	Praha: Československý spisovatel	výbor (Libuša, Lumír)			J. Janáčková
2009	Vyšehrad / Troje paměti Víta Choráze	Brno: Host	kompletní			T. Riedelbauchová

Příloha č. 2: Graf vydávání Vyšehradu

